

บทที่ ๒

หลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ภายใต้กรอบการวิจัย ๗ ประการ คือ (๑) ความเป็นมาของศีล ๕ (๒) ความหมายของศีล (๓) ความสำคัญของศีล (๔) องค์ประกอบของศีล (๕) ลักษณะของการรักษาศีล (๖) จุดมุ่งหมายของศีล (๗) คุณและโทษของศีล (๘) อานิสงส์ของศีล (๙) สรุป มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๒.๑ ความเป็นมาของศีล ๕

การศึกษาความเป็นมาแห่งศีล ๕ ข้อ พบว่า มีมนุษย์ละเมิดศีลข้อทึนนาทานก่อนตั้งเรื่อง มนุษย์ต้นกบในอัครัญสูตร กล่าววาวาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์ ผู้หนึ่งมีนิสัยโลภ รักษาส่วนของตนไว้แล้วถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ให้มาบริโภค คนเหล่านี้ ใช้ฝ่ามือบ้าง ก้อนดินบ้าง ท่อนไม้บ้าง ทำร้ายวาเสฏฐะและภารทวาชะ ในเพราะเรื่องนั้นเป็นเหตุ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขา ไม่ได้ให้จึงปรากฏ การครหาจึงปรากฏ การพูดเท็จจึงปรากฏการถือทณพาวุธจึงปรากฏ^{๑๔}

คำว่า ถือเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ให้ คือ การละเมิดศีลข้อทึนนาทาน คำว่าใช้ฝ่ามือบ้าง ก้อนดินบ้าง ท่อนไม้บ้าง ทำร้าย คือการละเมิดศีลข้อ ปาณาติบาต คำว่า การพูดเท็จ จึงปรากฏ คือการละเมิดศีลข้อมุสาวาท ข้อความเหล่านี้มิได้ใช้ถ้อยคำเป็นศีล ๕ เป็นเพียงปรากฏการณ์ที่ล่วงละเมิด อันเป็นเหตุให้มีการห้ามประพฤติดังนั้น ศีล ๕ ที่ปรากฏเป็นที่ทราบกันนั้นเรียงข้อปาณาติบาตเป็นข้อที่ ๑ ศีล ๕ มีมาก่อนกาลที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ดังที่ผู้วิจัยสำรวจการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ชาดกมีเรื่องการสมาทานรักษาศีล ๕ จำนวนหลายเรื่องดังต่อไปนี้

พระอรรถกถาจารย์ได้เล่าเรื่องที่พญาเนื่อนิโครธสอนให้พระเจ้ากรุงพาราณสีสมาทานรักษาศีล ๕ ไว้ในนิโครธชาดกว่า พระมหาสัตว์ทูลขอภัยแก่สรรพสัตว์ต่อพระราชาอย่างนี้แล้วได้ลุกขึ้นยืนให้พระราชาคงอยู่ในศีล ๕ แล้วแสดงธรรมแก่พระราชาด้วยลีลาของพระพุทธเจ้า^{๑๕} ในกุกกุรชาดก พระโพธิสัตว์ได้แสดงธรรมสอนพระราชาประพฤติธรรมในพระชนกและชนนีแล้วทูลว่า ข้าแต่มหาราชจำเดิมแต่นี้ไป พระองค์จงเป็นผู้ไม่ประมาท แล้วให้พระราชดำรงอยู่ในศีล ๕ จึงได้ถวายคืนเศวตฉัตรแด่พระราชา^{๑๖} พระอรรถกถาจารย์เล่าเรื่องไว้ในในกุลาวกชาดกกว่า มขมาณพนันเจริญด้วย

^{๑๔} คุรยละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๒๙/๙๕-๙๖.

^{๑๕} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๒๔๓.

^{๑๖} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๒๘๖.

บุตรและธิดาทั้งหลายได้เป็นทนายบดี รักษาศีล ๕^{๑๗} ในมหาหังสชาติก พระโพธิสัตว์ทูลถวายโอวาท พระราชาว่า ขอพระองค์อย่าได้ทรงประมาท จงเสวยราชสมบัติโดยชอบธรรมเถิดแล้วให้พระราชา ประดิษฐานอยู่ในศีล ๕ ประการ^{๑๘} ในเนมิราชชาติก พระเจ้า เนมิราชโปรดให้สร้างโรงทาน ๕ แห่ง ทรงบริจาคทรัพย์ วันละ ๕๐๐,๐๐๐ กหาปณะ ทุกวัน ทรงเบญจศีลเป็นนิจ^{๑๙} ในวิรุฬชาตกพระเจ้า โกรพยราชทรงพอพระราชหฤทัยในการทรงสกาท้าวเธอทรงตั้งอยู่ในโอวาทของวิรุณจิตติ ทรง บำเพ็ญทานรักษาศีล (ศีล ๕) และอุโบสถศีล^{๒๐} จนถึงชาติที่พระโพธิสัตว์ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระอรรถกถาจารย์ได้เล่าเรื่องที่พระมารดาของ พระโพธิสัตว์รักษาศีล ๕ ไว้ในคัมภีร์ชาตกอรรถกถา ว่า ธรรมดาพระพุทธมารดาอย่าอ้อมไม่โลเลในบุรุษ ไม่เป็นนักเลงสุรา แต่จะเป็นผู้บำเพ็ญบารมีมาตลอด แสนกัป จำเดิมแต่เกิดจะมีศีล ๕ ไม่ขาดเลย และพระเทวีทรงพระนามว่า มหามายา นิทรงเป็นเช่นนี้ พระอรรถกถาจารย์ได้เล่าเรื่องที่พระมารดาของพระพุทธเจ้าต้องเป็นผู้รักษาศีลไว้ ในคัมภีร์ทีฆนิกาย มหาวรรคอรรถกถาว่า เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่ทรงอุปติพวกมนุษย์นั่งกระหย่งให้รับศีลในสำนักของ พวกดาบสและปริพาชก แม้พระมารดาของพระโพธิสัตว์ของเราในสำนักของพวกดาบสและปริพาชก แม้พระมารดาของพระโพธิสัตว์ของเราทั้งหลายก็ทรงรับศีลในสำนักของฤๅษีกาลเทวิล แต่เมื่อพระ โพธิสัตว์เสด็จสู่พระครุฑ ใครๆ อื่นไม่สามารถจะนั่ง ณ บาทมูลได้ แม้ที่นั่งรับศีลบนอาสนะเสมอกันก็ เป็นอาการดูหมิ่น เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า พระมารดาพระโพธิสัตว์ทรงรับศีลด้วยพระองค์เอง^{๒๑}

ศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติของชาวโลกมาตั้งแต่สมัยพระเจ้ามหาสมมติ เมื่อพระเจ้ามหา สมมติเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ก็ได้มีการบำเพ็ญศีลบารมี พระโพธิสัตว์ได้สอนให้ประชาชน สมาทานรักษาศีล ๕ ตามที่ปรากฏในชาตกทั้งหลายศีล ๕ ถือได้ว่าเป็นสมบัติของชาวโลกมานานก่อน สมัยพุทธกาล มีลักษณะเป็นสากล อีกทั้งยังเป็นกฎระเบียบทางธรรมชาติสำหรับการอยู่ร่วมกันของ คนในสังคม ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้า จะทรงเสด็จอุปติขึ้นหรือไม่ก็ตามแต่ศีล ๕ ก็ถือเป็น หนึ่งในธรรมะที่มีมาแต่ไหนแต่ไร ดังที่ปรากฏในจกกวัตติสูตรที่พระเจ้าจักรพรรดิทรงสอนประชาชน ให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ เว้นจากการประพฤติไม่เหมาะสมทาง เพศ เว้นจากการกล่าวเท็จและเว้นจากการบริโภคนสุราเมาโดยผู้ที่ประพฤติผิดจะถูกลงโทษด้วยการ จับแขวนไพล่หลัง เอาเชือกมัดให้แน่นโกนผมและตีกลองเสียงดังแห่งประจานไปตามทางก่อนจะประหาร ชีวิตด้วยการตัดศีรษะจึงทำให้ศีล ๕ มีอิทธิพลมาในสังคมอินเดียสมัยนั้น จนกลายเป็นคุณธรรมชั้น พื้นฐานสำหรับนักบวชทั่วไป แต่ปรากฏว่าหลังจากนั้นได้มีการปรับปรุงจนเหลือเพียง ๔ ข้อคือ ไม่ฆ่า

^{๑๗} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๓๒๒.

^{๑๘} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๑/๔๔๐.

^{๑๙} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๒/๒๔๑.

^{๒๐} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๓/๓๕๓.

^{๒๑} ที. ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๑๐๔.

สัตว์ไม่ถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่มีเพศสัมพันธ์และไม่อวดอุตริมนุชยธรรม^{๒๒} และเมื่อพระศรีศากยมุนีเจ้าทรงอุบัติขึ้นและทรงประกาศศาสนา พระพุทธองค์ก็ทรงยอมรับเอาข้อห้ามทั้ง ๕ ข้อมาสั่งสอนและเผยแผ่ไปสู่ผู้คนอย่างแพร่หลาย เรียกว่า "ศีล" บ้าง "สิกขาบท" บ้าง

ศีล ๕ อันเป็นกระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมตามทางพระพุทธศาสนาปรากฏในสูตรต่างๆ มีจักรกวัตติสูตรและอัครัญญสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึง ความเป็นมาของศีลโดยเล่าถึงสภาวะทางธรรมชาติว่าเดิมทีนั้นมนุษย์อยู่กันอย่างสงบสุข โดยอาศัยการรู้จักประมาณตน ในเวลาต่อมาเมื่อมนุษย์มีมากขึ้นความเห็นแก่ตัวและการเบียดเบียนกันการลักขโมย เป็นต้น ก็เกิดขึ้นความสงบสุขก็หายไป ฉะนั้นเพื่อให้คนในสังคมตั้งมั่น อยู่ในศีลธรรมกลัวบาป และมีความเอื้ออาทรต่อกัน พระเจ้าทัฬหะจึงได้พระราชทานพระบรมราโชวาทไว้ว่า “พวกท่านไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ ไม่พึงประพฤติผิดในกามทั้งหลายไม่พึงกล่าวคำเท็จและไม่พึงดื่มน้ำเมา จงบริโภคมตามเดิมเถิด”^{๒๓}

ดังที่กล่าวมาข้างต้นมีเนื้อความขยายว่าไม่ว่าใครก็ตามที่ทำผิดศีล ย่อมได้รับการ ตีเตือน และรับผลของกรรมที่ตนได้ทำไว้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเรื่องศีลไว้เพื่อเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมทุกด้าน (ทางภายนอก คือ ด้านร่างกาย และทางด้านภายในคือจิตใจ) ด้วยทั้ง สองทางนี้จะต้องเกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์กันตามแต่เหตุปัจจัยต่างๆ ที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่การดำเนินชีวิตอยู่ แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายในขอบเขตหรือ สิทธิเสรีภาพที่ตนจะพึงมีพึงได้และที่สำคัญ มนุษย์นั้นเป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถงดเว้นการกระทำ มีเว้นจากการเบียดเบียนกันและกัน เป็นต้นโดยใช้ศีล ๕ เป็นมาตรฐานในการดำเนินชีวิต เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตคือ การอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุขของคนในสังคม และเพื่อการเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ในจักรกวัตติสูตร^{๒๔} และอัครัญญสูตร^{๒๕} ได้กล่าวถึงกำเนิดของสังคมมนุษย์เมื่อเริ่มแรกที่เดียวมนุษย์อยู่ด้วยกันอย่างปรกติสุข มีการดำเนินชีวิตด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ต่อมาเมื่อมนุษย์มีมากขึ้น ความโลภความเกียจคร้านเข้าครอบงำจิตใจจึงทำให้มีการสังฆอาหาร มีการแบ่งปันผลผลิตกัน ทำให้ผู้ที่ไม่สามารถควบคุมความโลภเป็นต้น ได้แสดงพฤติกรรมผิดศีลเป็นเหตุให้การลักขโมย การกล่าวเท็จ การฆ่าฟันกัน การประพฤติผิดในกามก็เกิดขึ้น เมื่อมีความขัดแย้งเช่นนี้ขึ้นจึงได้มีข้อบัญญัติหรือศีลขึ้น เพื่อให้คนในสังคมหรือชุมชนนั้นได้ยึดถือเป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีล ๕ จึงเกิดขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม และใช้ศีลเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่จะพัฒนาขึ้นไปเป็นปัญหาในระดับสังคมต่อไปเพราะศีล ๕ นั้นเป็นเครื่องมือในการกำจัดกิเลสขั้นหยาบของมนุษย์ได้ในบางส่วนแต่ไม่ทำ

^{๒๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๐๒/๗๓.

^{๒๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๖/๕๓.

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓/๕๐.

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๐/๗๑.

ให้กิเลสตัณหาของมนุษย์หมดสิ้นไปได้ ศิลจึงเป็นเพียงเครื่องมือขั้นพื้นฐาน ที่จะทำให้นมนุษย์พัฒนาตนเองให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในอภิสันตสูตรอรรถกถาอังคุตตรนิกาย^{๒๖} มีใจความว่าภิกษุทั้งหลายอริยสาวกในศาสนานี้ละปาณาติบาตเป็นผู้เว้นจากปาณาติบาตละอทินนาทานเป็นผู้เว้นขาดจากอทินนาทาน ละกาเมสุมิฉฉาจาร เป็นผู้เว้นขาดจากกาเมสุมิฉฉาจาร ละมุสาวาทเป็นผู้เว้นขาดจากมุสาวาท ละสุราเมรยมัชชปมาทัฏฐฐานเป็นผู้เว้นขาดจากสุราเมรย-มัชชปมาทัฏฐฐาน ชื่อว่าเขาได้ให้ความไม่มีภัย ความไม่มีเวร และความไม่เบียดเบียน แก่สัตว์ทั้งหลาย หาประมาณมิได้ ตัวเขาเองก็ย่อมมีส่วน (ได้รับ) ความไม่มีภัยความไม่มีเวร และความไม่ถูกเบียดเบียนด้วย ทานทั้งห้านี้ เป็นมहाทาน รู้กันว่าเป็นเลิศ (กว่าทานทั้งหลาย) รู้กันมานาน รู้กันว่าเป็นวงศ์ (ของอริยะ) เป็นของเก่าอันสมณพราหมณ์ผู้เป็นวิญญูชนไม่คัดค้านไม่ลบล้างได้

ศีล ๕ เป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล กล่าวคือ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นพระศาสดาองค์แรกที่ทรงประกาศ “ศีล” หรือข้อห้าม ให้ชาวชมพูทวีปในครั้งพุทธกาลได้ทราบทั่วกัน สำนักเจ้าลัทธิต่าง ๆ ที่มีมากมายในขณะนั้นยังไม่มีกฎ ข้อห้ามที่ชัดเจน นักบวชในครั้งพุทธกาลเก็บผลไม้กินเอง ประกอบอาหารกินเอง ทานอาหารวันละหลายครั้ง รับเงินรับทอง แสวงหาลาภด้วยกิริยาอาการไม่ดีไม่งามต่าง ๆ เมื่อพระองค์ทรงประกาศหลักปฏิบัติ แนวทาง คือ “ศีล” ให้พุทธบริษัท ๔ อันประกอบด้วยพระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติแล้วพระองค์ก็ทรงสั่งสอนให้ชาวพุทธยึดมั่นรักษาศีลเอาไว้ให้ดี ให้เป็นแบบฉบับเฉพาะของชาวพุทธ อุบาสก อุบาสิกา ในฐานะที่เป็นหนึ่งใน ๔ ของพุทธบริษัท จึงควรปฏิบัติรักษาศีล ๕ ศีล ๘ หรือศีลอุโบสถ โดยให้ทุกคนถือเอาศีลเป็นแนวทาง เป็นปทัฏฐฐานในการดำรงชีวิต ดังนั้น อุบาสกอุบาสิกา จึงควรทำความเข้าใจกับคำว่า “ศีล” เพื่อส่งเสริมให้จิตตั้งมั่นในความสงบ กล่าวคือ จิตที่ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวม ไม่ฟุ้งซ่าน ความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่านเป็นอริจิต ความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวม เห็นความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน ความบริสุทธิ์แห่งความเห็นทั้งสองประการนี้ เป็นอริปัญญา^{๒๗} หากกล่าวความเป็นมาของศีลที่ปรากฏไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค หมายถึง ธรรมทั้งหลายมีเจตนาเป็นต้น ของบุคคลผู้งดเว้นจากปาณาติบาตเป็นต้น ของบุคคลผู้บำเพ็ญวัตรปฏิบัติอยู่ ดังที่พระธรรมเสนาบดีสารีปุตตะกล่าวไว้โดยละเอียด ในคัมภีร์ปฐกสัมภิตามรรคว่า เจตนาชื่อว่าศีล เจตสิกชื่อว่าศีล สังวรชื่อว่าศีล การไม่ล่วงละเมิดชื่อว่าศีล มี ๔ ประการ คือ

(๑) เจตนาศีล ได้แก่ เจตนาของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปธรรมมีปาณาติบาตเป็นต้นอยู่ หรือเจตนาของบุคคลผู้กำลังบำเพ็ญวัตรปฏิบัติอยู่

^{๒๖} ๐.อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๙/๒๕๕-๓๐๑.

^{๒๗} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๒/๖๔.

(๒) เจตสิกศีล ได้แก่ วิรติเจตสิก (วิรติเจตสิก ๓ ดวง คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ) ของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปกรรมมีปาณาติบาตเป็นต้น อีกประการหนึ่ง เจตนาชื่อว่าศีล ได้แก่เจตนาในกรรมบท ๗ ดวง ของบุคคลผู้ละอยู่ ซึ่งบาปกรรมทั้งหลายมีปาณาติบาต เป็นต้น เจตสิก ชื่อว่าศีล ได้แก่กุศลธรรมทั้งหลาย คือ ความไม่โลภ ความไม่พยาบาท ความเห็นชอบ

(๓) สังวรศีล โดยอาการ ๕ อย่างของพระภิกษุ คือ ปาติโมกขสังวร สติสังวร ญาณสังวร ขันติสังวร วิริยสังวร การสังวรทั้ง ๕ ประการนี้ย่อมเป็นสังวรศีล และ แม้การงดเว้นจากวัตถุที่ประจวบเข้าของเหล่ากุศลบุตรผู้กลัวบาปก็ดี ก็รวมเป็นสังวรศีลด้วย

(๔) อวิติกมศีล คำว่า การไม่ล่วงละเมิด ชื่อว่าศีล ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิดที่เป็นไปทางกาย และเป็นไปทางวาจาของบุคคลผู้สมาทานศีลแล้ว ศีลเป็นลักษณะของความปกติ ความทรงอยู่อย่างเรียบร้อย คือ ความเป็นผู้มีกิริยา ทางกายเป็นต้นไม่เกะกะด้วยอำนาจความสุภาพเรียบร้อย หรือ ศีลเป็นลักษณะของ ความรองรับ หมายความว่า ภาวะที่รองรับด้วยสามารถเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลาย^{๒๘} เมื่อพิจารณาจากความหมายในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ศีล คือ เจตนาในการงดเว้นจาก การประพฤติดล่วงละเมิด พิจารณาได้ดังนี้ เจตนาเป็นศีล เพราะศีลจะเกิดขึ้น ต้องมีเจตนา เป็นเบื้องต้นจึงงดเว้นไม่ล่วงละเมิดศีล เมื่อไม่ล่วงละเมิดศีลด้วยอาการงดเว้น อาการงดเว้น ที่กระทำย่อมเกิดเจตสิกฝ่ายกุศลขึ้น เจตสิกจึงเป็นศีล ซึ่งอาการสำรวม เช่น การสำรวม ในปาติโมกข์ การเจริญสติ การนำปัญญามาพิจารณาดับกิเลส การเป็นผู้อดทนอดกลั้น การเป็นผู้มีอาชีวปาริสุทธิตี และการวิริตติจากวัตถุที่ประจวบเข้าในทันที ย่อมเป็นสังวรศีล และการไม่ล่วงละเมิดย่อมเป็นศีล ฉะนั้น ศีลจึงเป็นการรักษาความปกติ อันจะเป็นฐานรองรับกุศลธรรมทั้งหลายให้เจริญงอกงามต่อไป ในคัมภีร์ วิมานวัตถุ^{๒๙} มีเรื่องเล่าถึงผู้รักษาศีล ๕ ไปเกิดในสวรรค์เทวโลก ดังนี้ ตัวอย่างที่ ๑ เรื่องสตรีผู้รักษาศีล ๕ ในครั้งพุทธกาล มีอุบาสิกคนหนึ่งในพระนครสาวัตถี มีความภักดีซื่อสัตย์ต่อสามี มีศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย รักษาศีล ๕ โดยบริสุทธิ์ และถวายทานตามสมควรแก่ทรัพย์สมบัติ ครั้นตายลงก็ไปบังเกิดในภพสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ท่านมหาโมคคัลลานะเถระ พระอัครมหาสาวกผู้มีฤทธิ์ ได้จาริกสอบถามไปในเทวโลก เช่นเคยปฏิบัติมาและท่านได้ไปยังวิมานนั้น เทพธิดาเจ้าของวิมานก็ออกมาถวายนมัสการพระเถระจึงไต่ถาม ท่านทำบุญอะไรไว้ ท่านจึงมี อานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้ และด้วยบุญอะไร ผิวพรรณของท่านจึงสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ เมื่อท่านพระโมคคัลลานะเถระถามแล้ว เทพธิดานั้นก็ตั้งใจที่มีผู้ถาม จึงพยากรณ์ปัญหาถวายว่าเมื่อดิฉันเป็นมนุษย์ อยู่ในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย ดิฉันเป็นอุบาสิกาของพระบรมศาสดาผู้มีจักขุ ดิฉันงดเว้นจากปาณาติบาต เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ในโลก ไม่

^{๒๘} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาหัง (อาจ อาสภมหาเถร), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธนาพร, ๒๕๔๘), หน้า ๙-๑๑.

^{๒๙} ชุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๑๗-๑๘, ๑๐๔-๑๐๕.

ดื่มน้ำเมา อีกทั้งไม่พูดเท็จ ยินดีอยู่ด้วยสามีของตน เป็นผู้มีจิตใจเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ได้ถวายทาน คือ ข้าวและน้ำอย่างไพบูลย์ ด้วยความเคารพ

อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นเรื่องของบุรุษผู้รักษาศีล ๕ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน ใกล้พระนครราชคฤห์ สมัยนั้น ในพระนครราชคฤห์ มีอุบาสกผู้หนึ่งเป็นคนมีศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ตั้งอยู่ในศีล ๕ และสมาทานอุโบสถศีลในวันอุโบสถ ก่อนอาหารเช้าก็ถวายทานแก่พระภิกษุทั้งหลายตามสมควรแก่สมบัติของตน ครั้นรับประทานอาหารแล้ว ก็นุ่งผ้าที่สะอาด ห่มผ้าสะอาด ตกตอนบ่าย ก็ให้คนรับใช้ถือพานะ ๘ อย่าง ตามไปยังพระวิหาร แล้วถวายพานะแด่พระภิกษุสงฆ์ แล้วเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าและฟังธรรม อุบาสกนั้นสร้างสมสุจริต ทางทานและศีลเป็นอันมากดังกล่าวนี้นี้ ด้วยความเคารพ ครั้นจุติจากโลกนี้ ก็ขึ้นไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้วยบุญญาภพของอุบาสกนั้น มีช้างทิพขนาดใหญ่มาก ผีอกผ่องทั่วทั้งตัว เกิดขึ้นเป็นพาทนะ เทวบุตรก็ขึ้นขี่ช้างนั้น ห้อมล้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก ไปเที่ยวเล่นอุทยานเป็นครั้งเป็นคราว ด้วยทิพยานุภาพอันยิ่งใหญ่ ครั้นกาลวันหนึ่ง ณ ราตรีกาลเที่ยงคืน เมื่อรำลึกได้ด้วยความกตัญญูมาตักเตือน เทวบุตรนั้นจึงขึ้นขี่ช้าง พร้อมด้วยบริวารหมู่ใหญ่ แล้วลงจากเทวโลกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ทานพระวงศ์เสาะหา ยืนเฝ้าอยู่ใกล้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้กราบทูลขออนุญาตพระผู้มีพระภาคเจ้า แล้วถามเทวบุตรนั้นว่า “ท่านขี่ช้างตัวใหญ่ เป็นช้างชั้นเยี่ยมยอด ผีอกทั้งตัว มีหมันนรีห้อมล้อม ออกจากวนอุทยานมีรัศมีส่องสว่างไปทั่วทุกทิศประดุจดวงดาวประกายพรึก ผีวพรรณของท่านสดใสเช่นนี้ ท่านเป็นมนุษย์ ท่านได้ทำบุญอะไรไว้ ท่านจึงมีอานุภาพรุ่งเรืองอย่างนี้และด้วยบุญอะไร ผีวพรรณของท่านจึงสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ เทวบุตรนั้น จึงพยากรณ์ปัญหาถวายว่า “ เมื่อข้าพเจ้าเป็นมนุษย์ ข้าพเจ้าเป็นอุบาสกของพระบรมศาสดาผู้มีพระจักขุ ข้าพเจ้างดเว้นจากการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป งดขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่ดื่มน้ำเมา ไม่กล่าวคำเท็จ และยินดีอยู่ด้วยภรรยาของตน ข้าพเจ้าเป็นผู้มีจิตใจเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ได้ถวายทาน คือ ข้าวและน้ำ อย่างไพบูลย์ ด้วยความเคารพ ผีวพรรณของข้าพเจ้าสดในเช่นนี้ สำเร็จ ณ ที่นี้ ด้วยกรรมนั้น โภคะทั้งหลายอันเป็นที่รักของใจ ทุกสิ่งทุกอย่าง เกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าด้วยกรรมนั้นรวมความว่า รักษาศีลให้ดีในเบื้องต้นเสียอย่างหนึ่งแล้ว คุณธรรมความดีในเบื้องสูง จะเกิดขึ้นสืบเนื่องติดตามาเอง (ศีลมีประโยชน์และอานิสงส์สืบเนื่องโดยลำดับขั้นตอน) ดังจะเห็นได้จากพระพุทธานุภาพซึ่งตรัสไว้แก่ท่านพระอานนท์เถระดังต่อไปนี้ อานนท์ ศีลทั้งหลายที่เป็นกุศล

๑. มี ความไม่เดือดร้อน เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์ความไม่เดือดร้อน
๒. มี ปราโมช (ความชื่นบาน) เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์ประโยชน์
๓. มี ปิติ (ความอิ่มเอิบ) เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์ปิติ
๔. มี ปัสสัทธิ (ความสงบ) เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์ปัสสัทธิ
๕. มี สุข (ความสุข) เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์สุข

๖. มี สมาธิ (ความตั้งใจมั่น) เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์สมาธิ
๗. มี ยถาภูตญาณทัสสนะ (ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง) ได้แก่ ตรุณะวิปัสสนา เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์ยถาภูตญาณทัสสนะ
๘. มี นิพพิทา (ความเบื่อหน่าย) ได้แก่ พละวิปัสสนา และวิราคะ (ความปราศจากกำหนด) ได้แก่ อริยมรรค เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์นิพพิทาและวิราคะ
๙. มี วิมุตติ (ความหลุดพ้น) ได้แก่ อริยผล (อรหัตตผล) และ ญาณทัสสนะ (ความรู้ความเห็น) ได้แก่ ปัจจเวกขณะญาณ เป็นประโยชน์ เป็นอานิสงส์ อานนท ศีลทั้งหลายที่เป็นกุศล ย่อมบริบูรณ์เพื่อความเป็นพระอรหันต์ ด้วยประการฉะนี้แล^{๓๐}

๒.๒ ความหมายของศีล ๕

ความหมายของคำว่า “ศีล” ในพระพุทธศาสนานั้นมีปรากฏอยู่ในหลักธรรมคำสั่งสอน คือ ในพระไตรปิฎก รวมไปถึงคำอธิบายความที่ปรากฏในคัมภีร์พระอรรถกถา ฎีกากล่าวถึงความหมายของศีลไว้หลายแห่งด้วยกัน ในมหานามสูตรอังคุตตรนิกาย อฏฺฐกนิบาต พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องศีล โดยเฉพาะศีล ๕ โดยทรงมุ่งถึงการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยว่า “มหานามะ เมื่อใดแล อุบาสกเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดินกามเป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เมื่อนั้นอุบาสกชื่อว่าผู้มีศีล ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล”^{๓๑}

พระพุทธเจ้าตรัสศีล โดยทรงเรียกว่า “สิกขาบท” โดยให้เป็นข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย วาจา ว่าการที่บุคคลผู้มีจิตเลื่อมใสสมทานสิกขาบททั้งหลาย คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการประพฤติดินกาม เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท นี่เป็นยัญซึ่งใช้ทุนทรัพย์และมีการตระเตรียมน้อยกว่า แต่มีผลานิสงส์มากกว่ายัญสมบัติ ๓ ประการมี องค์ประกอบ ๑๖ กว่ำนิตยทานที่ทำสืบกันมา กว่่าวิหารทาน และกว่าสรรณคมนี^{๓๒}

คัมภีร์วิสุทธิมรรคพระพุทธโฆสจารย์^{๓๓} ได้อธิบายความหมายของ ศีล ไว้ว่าคำว่า “ศีล” นี้ แปลว่า ปกติ คือทำกายและวาจาให้เป็นปกติให้เรียบร้อย ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด, แปลว่า

^{๓๐} ดูรายละเอียดใน อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๒-๓.

^{๓๑} อัง. อฏฺฐก. (ไทย) ๒๓/๒๕/๒๖๙.

^{๓๒} ที.สี. (ไทย) ๙/๓๕๒/๑๔๗.

^{๓๓} พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทประยูรวงศ์พิมพ์ที่ตั้ง จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐-๑๑.

เย็น คือทำให้เป็นคนเยือกเย็น ทำให้เย็นกาย เย็นใจ ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะขาดศีล, แปลว่า เกษม คือปลอดภัย ทำให้เบากายเบาใจ อีกอย่างหนึ่ง คำว่าศีลนี้ มีความหมายเป็น สีสณะ กล่าวคือเป็นมูลราก ส่วนคำว่า “สีสนะ” นี้ ก็คือกิริยาที่รวมเอาไว้อย่างดี หมายถึงความที่กรรมในทวารมีกายกรรมเป็นต้น ไม่กระจัดกระจายโดยความมีระเบียบอันดีอย่างหนึ่ง คือความเข้าไปปรับไว้ หมายถึง ความเป็นที่รองรับ โดยความเป็นที่ตั้งอาศัยแห่งกุศลธรรมทั้งหลายหรืออีกนัยหนึ่งว่าศีล คือ เจตนา หมายถึง เจตนางดเว้นจากบาปธรรมมีปาณาติบาตเป็นต้นศีล คือ เจตสิก (ได้แก่กุศลธรรม คือ ความไม่โลภ ความไม่พยาบาท ความเห็นชอบ) ของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปธรรมมีปาณาติบาต เป็นต้นศีล คือ การสำรวม หมายถึง ความสำรวมในปาติโมกข์ ความสำรวมอย่างมีสติ สำรวมด้วยความรู้ สำรวมด้วยความอดทน และสำรวมด้วยความเพียรพยายามศีล คือ ความไม่ล่วงละเมิด หมายถึง การไม่ล่วงละเมิดด้วยกาย หรือด้วยวาจาของผู้ที่สมาทานศีลแล้ว

คัมภีร์วิมุตติมรรค พระอุปติสสเถระ กล่าวความหมายของศีลไว้ว่าศีล หมายถึง ศีระ ความเป็น สันติ ดีเลิศ การกระทำปกติและสภาพปกติตามธรรมชาติของทุกข์และสุข^{๓๔} ศีล หมายถึง ความเป็น มือธิบายว่า ไม่วางใจที่มีความเย็นมากที่สุดช่วยทุเลาความร้อนของพิษไข้ในร่างกายได้ฉับใด ศีลก็ฉับนั้น คือ ช่วยทุเลาไข้ใจที่เกิดจากความสะดุ้งกลัวหลังจากศีลขาดและก่อให้เกิดปราโมทย์ศีล หมายถึง สันติ มือธิบายว่า ถ้าบุคคลมีศีล เขาจะมีความประพฤติเรียบร้อยไม่สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้น

ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ, สันสกฤต^{๓๕} ให้ความหมายของศีลไว้ว่า “ ศีล คือความปกติของธรรมชาติ ธรรมชาติอันสัตบุรุษพึงทรงไว้ สภาวะความสำรวม”

สรุปได้ว่า ศีล หมายถึง ข้อกำหนดหรือข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการเว้นจากทำชั่วโดยการรักษากายและวาจาให้เป็นปกติ เพื่อช่วยให้กิจกรรมของสังคมดำเนินไปได้อย่างปกติสุข การรักษา ศีล ๕ อันเป็นศีลระดับพื้นฐานเบื้องต้นเพราะ ศีล หมายถึง ความเป็นปกติธรรมชาติ หรือการประพฤติชอบทางกาย วาจา เป็นศีลพื้นฐานที่จะสกัดมิฉฉาธิฐิของบุคคลทั้งหลายเป็นตัวอย่างและแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชน และนำพาทำกิจกรรมที่สื่อไปในทางที่ดีและเพื่อหาแนวทางในการส่งเสริมเผยแผ่ศีลธรรมตามแนวพุทธศาสนาให้เกิดขึ้น ศีล ๕ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติ ข้องดเว้นจากบาปทั้งหลายทั้งปวง สำรวม อดทนอดกลั้นต่อโลกะ โทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจา เพื่อให้เกิดความปกติ เรียบร้อย สงบสุขในสังคม ระวังความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่น

^{๓๔} พระอุปติสสเถระ, **วิมุตติมรรค**, แปลโดย คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๙-๑๐.

^{๓๕} พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาจันทบุรีนฤนาถ, **ปทานุกรมบาลี-ไทย-อังกฤษ-สันสกฤต**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, ๒๕๑๓), หน้า ๘๓๗.

เป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวันสำหรับฆราวาสเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม สงบ และเป็นฐานปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไป

๒.๓ องค์ประกอบของศีล ๕

ศีลข้อที่ ๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วยตนเองและใช้ให้คนอื่น ฆ่าปาณาติบาต เป็นคำในภาษาบาลี แปลตามรูปศัพท์ว่า “ การทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป ” แม้แปลออกมาเป็นคำไทยแล้ว จะเข้าใจยากสักหน่อย ในคัมภีร์มิ่งคลัตถทีปนี^{๓๖} คำขยายความแปลได้ดังนี้ “วรกเจตนา (เจตนาผู้ฆ่า) ของบุคคลผู้มีความสำคัญในสัตว์มีชีวิตว่าสัตว์มีชีวิต อันยังความพยายามเป็นเหตุเข้าไปตัดชีวิตนทรีย์ให้ตั้งขึ้น เป็นไปทางกายทวาร และวจีทวาร ทวารใดทวารหนึ่ง ชื่อว่าปาณาติบาต” พูดง่ายๆ ก็ว่า ทั้งรู้ถือว่าสัตว์มีชีวิตก็ตั้งใจฆ่าสัตว์มีชีวิตนั้นด้วยลงมือทำเอง หรือออกปากหรือจ้างวานผู้อื่นด้วยวาจาที่กำหนดว่า “สัตว์มีชีวิต” เพราะมุ่งหมายว่า สัตว์ไม่มีชีวิตหรือสัตว์ที่ตายแล้ว ผู้ใดไปทำการฆ่า ก็ไม่ถือว่าเป็นปาณาติบาต คือไม่เป็นการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป “ปาณาติบาต” กำหนดความพยายามที่เรียกว่า ปะโยคะ คือ ความพยายามในการทำปาณาติบาตไว้ ๖ อย่างคือ

๑. สาหัตถิกะปะโยคะ คือ ความพยายามลงมือทำด้วยตนเอง หมายถึง ความพยายามลงมือฆ่าคนหรือสัตว์มีชีวิตด้วยตนเอง นับเป็น กายทวาร คือ พยายามด้วยตนเอง เช่น ฆ่ายัดกลอง ฆ่าทิ้งน้ำทิ้งคลอง และฆ่าทิ้งร่องคู ฆ่าล้างโคตร ฆ่าล้างแค้น ยิ่งฆ่าล่าสัตว์ ฆ่าข่มขืนหรือข่มขืนแล้วฆ่า (ข้อหลังนี้ผิดทั้งปาณาติบาตและกาเมสุมิฉฉาจาร)

๒. อาณัตติกะปะโยคะ คือ ความพยายาม โดยบังคับใช้คนอื่นทำ หมายถึง ความพยายามด้วยวจีทวาร เช่น พูดจ่าจ้างวาน สั่งการ ใช้บังคับให้คนอื่นฆ่าคน หรือฆ่าสัตว์มีชีวิต เช่น หัวหน้าหน่วยกล้าตายสั่งลูกน้องไปทำการ

๓. นิสสัคคียะปะโยคะ คือ ความพยายามโดยการปล่อยหรือส่งเครื่องประหาร หมายถึง ความพยายามปล่อยหรือส่งอาวุธ หรือเครื่องประหาร ไปทำลายชีวิตของคนและสัตว์ เช่น พุ่งหอกยิงธนูหน้าไม้ ขว้างมีด ยิงปืน ขว้างระเบิดขวด ระเบิดพลาสติก ระเบิดสังหาร ส่งจรวด ยิงขีปนาวุธปล่อยหรือทิ้งระเบิดปรมาณู ส่งระเบิดทางไปรษณีย์

๔. ถาวระปะโยคะ คือ ความพยายามโดยการปล่อยหรือส่งเครื่องประหาร หมายถึง ความพยายามทำเครื่องประหารขึ้นทำลายชีวิตคนและสัตว์เป็นการถาวร เช่น ขุดหลุมพรางให้คนหรือสัตว์ตกลงไปตาย ปักขวากหนาม วางกับระเบิด ทำหรือสร้างอาวุธสำหรับประหารด้วยจงใจฆ่าให้ตาม เช่น มีด หอก แหวนหลาว ธนูหน้าไม้ ปืน เครื่องระเบิด จรวด และติดตั้งขีปนาวุธ

๕. วิชามยะโยคะ คือ ความพยายามในการใช้วิชาอาคมเวทย์มนตร์คาถา หมายถึง ความพยายามทำคนหรือสัตว์มีชีวิตให้ตาย ด้วยวิชาอาคมเวทย์มนตร์คาถา ตามทางไสยศาสตร์

^{๓๖} มงฺค. (ไทย) ๒/๒๐๐/๙๔-๙๕.

๖. อิทธิมยะปะโยคะ คือความพยายามในการใช้อิทธิฤทธิ์ หมายถึง ความพยายามฆ่าคนหรือสัตว์มีชีวิตให้ตาย ด้วยอิทธิฤทธิ์^{๓๗}

องค์ประกอบในการทำปาณาติบาต

หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยว่า การฆ่าคนหรือสัตว์มีชีวิต จะถือเป็นปาณาติบาต หรือไม่หรือผิดศีล ๕ ข้อที่ ๑หรือไม่ ต่อเมื่อวินิจฉัยได้ว่า การกระทำของผู้นั้นประกอบด้วย องค์ ๕ หรือสัมภาระ ๕ คือ

๑. ปาโณ คนหรือสัตว์นั้นมีชีวิต
๒. ปาณะสัณญิตา (ผู้ฆ่า) รู้อยู่ว่าคนหรือสัตว์นั้นมีชีวิต
๓. วัระกะจิตตัง มีจิตคิดจะฆ่า
๔. อุปักกะโม ความพยายามที่จะฆ่า
๕. เตน มรณัง คนหรือสัตว์มีชีวิตตายด้วยความพยายามนั้น

ถ้าขาดองค์ใดองค์หนึ่ง หรือ สัมภาระใดสัสมภาระหนึ่งขาดไป ไม่ครบ ๕ การกระทำนั้นก็ไม่ถือว่าเป็นปาณาติบาต^{๓๘}

ศีลข้อที่ ๒. อทินนาทานา เวรมณี : เจตนาถวณจากการลักทรัพย์ด้วยตนเองและใช้คนอื่นให้ลัก ตามรูปศัพท์ภาษาบาลี “อทินนาทานา” แปลว่า “การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้”^{๓๙} ในคัมภีร์มัจฉัตถกปิณี^{๔๐} ขยายความของคำว่า “อทินนาทานา” ไว้ว่า “เถยยเจตนา (เจตนาเครื่องเป็นขโมย) ของบุคคลผู้มีความสำคัญในพัสดุ อันผู้อื่นหวงแหน ว่าเป็นพัสดุนั้นผู้อื่นหวงแหนแล้ว อันยังความพยายามเป็นเหตุถือเอาพัสดุที่ผู้อื่นหวงแหนนั้นให้ตั้งขึ้น เป็นไปทางกายทวารและวจิตวาร ชื่อว่าอทินนาทานา” “อทินนาทานา” กำหนดความพยายามที่เรียกว่า ปะโยคะไว้ ๖ อย่าง เหมือนกับปาณาติบาต จะกล่าวถึงการลักขโมย ที่เรียกว่า อะวะหาระ เฉพาะ ๕ ประเภทคือ

๑. เถยยอะวะหาระ ได้แก่การลักขโมยด้วยการตัดช่องย่องเบา ผู้ทำการลักขโมยทำด้วยอาการซ่อนเร้น หรือทำการโกงด้วยการซัง ตวง วัด และแปลงปลอม เช่น ปลอมเงิน ปลอมของ ลวงแลกหรือขายของเก๊ ของปลอมว่าเป็นของดี ขโมยความดีของผู้อื่น ขโมยและโกงสิทธิ์ในสิ่งประดิษฐ์ ศิลปะและหนังสือหรือวรรณกรรม

๒. ปะสัยหาอะวะหาระ ได้แก่การข่มขู่เอาข้าวของ ทรัพย์สินของผู้อื่นด้วยการขู่เชิญบังคับ จะด้วยกำลังกาย เช่น แย่ง ซิง ฉกฉวย จี้ ปล้นสะดม หรือด้วยอุบาย เช่น ข้าราชการผู้มีหน้าที่เบิกจ่ายอำนวยความสะดวก แต่แสวงหาหน่วงเหนี่ยวจนกว่าจะได้สิ่งตอบแทนตามเรียกร้องหรือมิได้เรียกร้องก็ตาม

^{๓๗} ธนิต อยู่โพธิ์, **อานิสงส์ศีล ๕ บัญญัติสังคม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๓๕-๓๗.

^{๓๘} ชู.อิตติ.อ. (ไทย) ๔๕/๔๔๕.

^{๓๙} มงคล. (ไทย) ๒/๒๐๓/๙๘.

๓. ประวิจฉันทะหาระ ได้แก่การลักขโมยด้วยปิดบัง ซ่อนเร้น เช่น เห็นทรัพย์ที่เจ้าของเขาวางไว้ หรือเจ้าของทำตกหรือลืมหิ้งไว้ ผู้จะขโมยแกล้งย้ายที่ หรือเอาของอื่นปกปิดบังไว้หรือเอาเท้าเหยียบไว้ จนเจ้าของทรัพย์ทอดธุระหรือมิทอดธุระก็ตามแล้วถือเอาเป็นของตน หรือมีเจตนาปิดบังยักเยื้อง ถ้ายะเท นำเอาสมบัติของส่วนรวมมาเป็นของตน หรือปกปิด ปิดเบือนความดีของผู้หนึ่งแล้วแอบอ้างเสนอว่าเป็นของตน

๔. ประริกปัภาวะหาระ ได้แก่การลักขโมยด้วยกำหนดสิ่งของและสถานที่ เช่นคิดจะขโมยห่อผ้า แต่เข้าไปขโมยของอื่นออกมา เช่นกล่องรองเท้าแล้วผู้ขโมยทิ้งไว้ไม่เอาไป หรือลักขโมยด้วยกำหนดสถานที่ว่าจะเข้าไปขโมยของในที่นั้นที่นี้ ถ้ามีคนเห็น ก็ทำเป็นเดินชมสถานที่ ถ้าไม่มีใครเห็นก็ขโมยของออกมาหรือกำหนดคาดหมายไว้ แล้วใช้อุบายลวงนำเอาทรัพย์สิ่งของนั้นๆไปเป็นประโยชน์ส่วนตัว เช่น สร้างอุบายขึ้นแล้วนำทรัพย์สมบัติส่วนกลางหรือศาสนสมบัติส่วนรวมไปเป็นสมบัติของตนเองดังนี้ เป็นต้น

๕. กุสาวะหาระ ได้แก่การลักขโมยด้วยการสับเปลี่ยนเช่น เปลี่ยนชื่อ เปลี่ยนตรา เปลี่ยนเลขสลาก เปลี่ยนเครื่องหมาย และเปลี่ยนของ๓๘

องค์ประกอบในการทำทินนาทาน

หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยว่า การลักขโมยนั้นๆ จะเป็นอันล่วงละเมิดทินนาทานลักขาทหรือไม่ หรือผิดศีล ๕ ข้อที่ ๒ หรือไม่ ควรประกอบด้วย องค์ หรือ สัมภาระ ๕ ประการคือ

๑. ประระปริคคะหิตัง ของที่เจ้าของหวงแหน (ของนั้นมีเจ้าของครอบครอง)
๒. ประระปริคคะหิตะสัญญิตา รู้รู้ว่าเป็นของที่เจ้าของหวงแหน
๓. เถยยะจิตตัง มีจิตคิดจะลัก
๔. อุปักกะโม กระทำความพยายามที่จะลัก
๕. เตะนะ หาระณัง นำเอามาได้ด้วยความพยายามนั้น^{๔๑}

๒.๔ ความสำคัญของศีล ๕

ความสำคัญของศีล จากการศึกษาในพระไตรปิฎก พบว่าศีลมีความสำคัญ ๔ ประการด้วยกัน คือ (๑) การเว้นจากการทำความชั่ว (๒) การกำจัดขอบเขตกิเลสไม่ให้กำเริบ (๓) การยับยั้งการรุกรานของกิเลส (๔) ศีลเป็นบุญกิริยาวัตถุ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

(๑) การเว้นจากการทำความชั่ว กล่าวคือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษากฎตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียนเว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน

^{๔๑} พุ.อิตติ.อ. ๔๕/๔๔๙.

(ปาณาติปาตา เวรมณี) เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้, เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน (อทินนาทานา เวรมณี) เว้นจากการประพฤติดิในกาม, เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน (กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง (มุสาวาทา เวรมณี) เว้นจากน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ (สุราเมรยมชชพมาทภูฏานา เวรมณี) ศีล ๕ ข้อนี้ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท ๕ ข้อ ปฏิบัติในการฝึกตนบั้งธรรม ๕ บ้าง เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ก็เชื่อว่าเป็นผู้มีศีล คือ เป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล คำว่า เบญจศีล ที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอุปทาน และพุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็นนิจศีลศีลที่ควรศึกษาเป็นประจำอ้างว่าเป็นมนุษยธรรม (ธรรมของมนุษย์ หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์)^{๔๒}

(๒) การกำจัดกิเลสไม่ให้กำเริบ

การกำจัดกิเลสไม่ให้กำเริบ เนื่องด้วยกิเลสมีบทบาทสำคัญในการทำลายล้างสิ่งต่าง ๆ คือ กิเลสตระกูลโทสะ ซึ่งกิเลสที่จัดอยู่ในตระกูลนี้ ได้แก่ ปฏิมะ โภคะ โทสะ อุปนาหะพยาบาท วิหิงสา ฯลฯ กิเลสเหล่านี้ก่อความเสียหาย กล่าวคือ ความเสียหายภายนอกหมายถึงความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สิน เหตุการณ์ความรุนแรงในสังคมโลก เป็นต้น

ศีลจึงเป็นเครื่องช่วยกำจัดขอบเขตกิเลสไม่ให้กำเริบในกิเลส ๓ ตระกูล ได้แก่ (๑) กิเลสตระกูลโลภะ หมายถึง กิเลสประเภทที่ทำให้จิตเกิดการเป็นต้น^{๔๓} ว่าหิวกระหายหรือทะยานอยาก หวงแหน ชอบสะสม เห็นแก่ตัว ตลอดจนความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน โลภะนั้นมีการเกาะเกี่ยวอารมณ์เป็นลักษณะเหมือนลิงติดตัง ซึ่งมีลักษณะต่างจากฉันทะคือ เพียงความที่อยากห้วงเหนี่ยวอารมณ์ จัดเป็นฉันทะส่วนความเกาะเกี่ยวในอารมณ์นั้นจัดเป็นโลภะ (๒) กิเลสตระกูลโทสะ หมายถึงกิเลสประเภทที่ทำให้จิตเกิดการเป็นต้นว่าเคืองแค้น ไม่สบอารมณ์ ชอบความเย้ยยับ ตลอดจนการมองโลกในแง่ร้าย โทสะนั้นมีความดุร้ายเป็นลักษณะเหมือนงูที่ถูกตี กิเลสประเภทนี้เรียกว่า “กิเลสตระกูลโทสะ”^{๔๔} อาจเป็นเพราะโทสะเป็นกิเลสที่เด่นและมีผลกระทบต่ोजิตอย่างรุนแรง ส่วนกิเลสที่จัดอยู่ในตระกูลนี้ ได้แก่ อordi (ความไม่ชอบ) ปฏิมะ (ความขัดใจ) โภคะ (ความโกรธ) พยาบาท (ความอาฆาต) ฯลฯ และ (๓) กิเลสตระกูลโมหะ หมายถึงกิเลสประเภทที่ทำให้จิตเกิดการเป็นต้นว่าลุ่มหลง มัวเมา เบาปัญญา คัมภีร์อัฐธสาลินีแสดงลักษณะของโมหะไว้ว่า โมหะมีความมืดของจิตเป็นลักษณะ หรือมีความไม่รู้เป็นลักษณะ มีความไม่แทงตลอดเป็นรส หรือมีความปกปิดสภาวะของอารมณ์เป็นรส มี

^{๔๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๔.

^{๔๓} คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, อภิธัมมัตถสังคหบาลีและอภิธัมมัตถวิภาวินีฎีกาฉบับแปลเป็นไทย, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๘๗.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

ความไม่ปฏิบัติชอบเป็นปัจจุปัญฐาน หรือมีอันธการคือมีดมนเป็นปัจจุปัญฐาน มีการกระทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคายเป็นปทัฏฐาน พึงเห็นว่าเป็นมูลแห่งอกุศลทั้งปวง หากมีการรักษาศีล ๕ อยู่เป็นนิจก็จะสามารถกำจัดขอบเขตของกิเลสทั้ง ๓ ตระกูล คือ ตระกูลโลภะ ตระกูลโทสะ และตระกูลโมหะ ได้

(๓) การยับยั้งการรุกรานของกิเลส

การยับยั้งการรุกรานของกิเลส ทั้ง ๓ ตระกูล ราคะ มีโทษน้อย แต่คลายช้า คนจะรักกันอยู่กันฉันสามีภรรยาถือว่าไม่ผิดศีลธรรม ขออย่าไปนอกใจหรือไปมีชู้ก็แล้วกัน โทษของราคะไม่ค่อยหนักนัก แต่ว่าจะให้เลิกเลยก็ยากมาก คลายช้า คนลองรักกันแค่ไม่เห็นหน้าไม่กี่วันก็ทำท่าจะตายเอาให้ได้ บางทีตายแล้วเกิดใหม่ก็ยังผูกพันกันอยู่เลย จะให้เลิกรักเลยก็ยาก โทสะมีโทษมาก แต่คลายเร็ว เวลาโกรธ ชัดใจขึ้นมาฆ่ากันได้ บางทีถึงขนาดฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ทำอนันตริยกรรมก็ยังได้มีโทษมาก แต่ทว่าคลายเร็ว ถ้าเขามาขอโทษขอโพย เอาอกเอาใจไม่นานก็หาย โทสะคลายเร็วอย่างนี้ โมหะ มีโทษมากด้วย คลายช้าด้วย ความหลง ความไม่รู้ พระสัทธรรมนี้มีโทษมากทำให้เราหลงไปทำบาปตกนรกเสีย ย่ำแย่เราต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารกันมานานับภพนับชาติไม่ถ้วนทนทุกข์กันตลอดมาก็เพราะโมหะ และโมหะคือความหลงยังคลายช้าอีกด้วยคนหลงไม่รู้จักบุญจักบาปละก็กว่าจะแก้ได้ ก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้กี่ภพกี่ชาตินับไม่ถ้วน นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวถึงโทษของกิเลส ซึ่งได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ได้แบ่งออกเป็นดังนี้คือ

(๑) ราคะ สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น ความโลภอย่างแรงจนแสดงออกมา เช่นการลักขโมย ปล้น จี้ ข่มขืนกระทำชำเรา เป็นต้น (อภิขมาวิสมโลภะ) ความเพ่งเล็งจะเอาของคนอื่นมาเป็นของตัวเอง มีใจอยากได้ของคนอื่นแต่ยังไม่ถึงกับแสดงออก (อภิขมา) ความอยากได้ในทางไม่ชอบ เช่นการยอมรับสินบน การทุจริตเพื่อแลกกับการมีทรัพย์สินเป็นต้น (ปาปิฉนา) ความมักมากเห็นแก่ได้ ด้วยการเอามาเป็นของตนจนเกินพอดี เอาประโยชน์ใส่ตัวโดยไม่คำนึงถึงคนอื่น (มहिฉนา) ความยินดีในกาม ก็คือยังไม่สามารถละกิจกรรมทางเพศได้ ยังมีความรู้สึก มีแรงกระตุ้น มีความพอใจในเรื่องเพศ (กามระคะ) ความยินดีในรูปธรรมอันปราณีตก็คือติดอยู่ในอารมณ์ของรูปฌาน ปราณีตาในรูปของภพเมื่อทำสมาธิขั้นสูงขึ้นไป (รูปราคะ) ความยินดีในอรุณภาพ ก็คือติดอยู่ในอารมณ์ของอรุณภาพเมื่อทำสมาธิถึงภพของอรุณภาพ (อรุณราคะ)

(๒) โทสะ สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น พยาบาท คือการผูกใจอาฆาต มีใจที่ไม่หวังดี การจองเวร โทสะ คือการคิดประทุษร้าย เนื่องด้วยมีใจพยาบาทแล้วก็มีใจคิดหมายทำร้าย โภธะ คือความโกรธ ความเดือดร้อนใจ ซึ่งล้วนเป็นเหมือนไฟที่เผาตัวเอง ปฏิฆะ คือความขัดใจ ความไม่พอใจ อันทำให้อารมณ์หงุดหงิด

(๓) โมหะ สามารถแบ่งย่อยออกได้เป็น ความเห็นผิดเป็นชอบ เช่นการไม่เชื่อในเรื่องบาป เรื่องบุญเป็นต้น (มิจฉาทิฐิ) ความหลงผิด ไม่รู้ตามความเป็นจริง (โมหะ) การเห็นว่ามีตัวตน เช่น

การเชื่อในสิ่งที่มองเห็นด้วยตาเปล่าเท่านั้น (สักกายทิฎฐิ) ความสงสัย คือสงสัยในพระธรรม คำสั่งสอนในเรื่องการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ (วิจิกิจฉา) การยึดถืออย่างมกมาย เช่นการไปกราบไหว้สัมภเวสีที่อยู่ตามต้นไม้ ขอลาภเป็นต้น (สัลลพตปรามาส) ความถือตัว คือการสำคัญตัวเองผิดว่าเป็นอย่างโน้นเป็นอย่างนี้ (มานะ) ความฟุ้งซ่าน คือการที่จิตใจวอกแวก คิดไม่เป็นสาระ ไม่อยู่กับร่องกับรอยไม่มีสมาธิหรือการทำสมาธิไม่นิ่ง (อุทธัจจะ) ความไม่รู้จริง คือการที่รู้แค่ผิวเผิน หรือการทีกักเอาเอง ไม่ปฏิบัติตามหลักพระธรรม ยังไม่เกิดปัญญา (อวิชชา) หากมีศีล ๕ อยู่ในใจและน้อมมาปฏิบัติก็จะสามารถที่จะยับยั้งการรุกรานของกิเลสทั้ง ๓ ตระกูลนี้ได้เช่นเดียวกัน เพราะศีล ๕ จะเกิดขึ้นได้ ส่วนหนึ่งอาจจะเพราะมีกิเลสครอบงำ แต่ความเป็นจริงแล้วเราไม่เคารพและศรัทธาในการรักษาศีล ๕ อย่างแท้จริงต่างหาก

(๔) ศีลเป็นบุญกิริยาวัตถุ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ภิกษุประชุมกันในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ นี้ เรียกว่า “วันอุโบสถ” ในวันนี้ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์และแสดงธรรมเทศนาด้วย ทำให้มีประชาชนผู้สนใจมาฟังพระธรรมเทศนาจำนวนมาก วันอุโบสถนี้ จิมมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วันธัมมัสสวนะ” แปลว่า วันสำหรับฟังธรรมเทศนา หรือเรียกตามภาษาชาวบ้านว่า “วันพระ” แปลว่า วันดี วันประเสริฐ ซึ่งหมายถึงวันที่จะฝึกตนให้เป็นคนดีเป็นผู้ประเสริฐ แต่คำว่า “วันพระ” ไม่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหรือพระไตรปิฎกและอรรถกถาเล่มใด แต่มีปรากฏในหนังสือ “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งถือว่าเป็นวรรณคดีไทยเรื่องแรก ที่พระเจ้าลิไท กษัตริย์รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงสุโขทัย ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น มีคำว่าวันพระปรากฏอยู่หลายแห่ง และบางครั้งวันพระนั้นก็เรียกว่า “วันศีล” มีทั้งวันศีลใหญ่ วันศีลเล็ก ซึ่งก็คือวันพระใหญ่และวันพระเล็กนั่นเอง วันพระใหญ่ได้แก่วัน ๑๔ ค่ำ (วันเดือนขาด) และวัน ๑๕ ค่ำ ส่วนวันพระเล็กได้แก่วัน ๘ ค่ำ และสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก็ทรงเรียก วันธัมมัสสวนะว่า “วันพระ” เช่นกัน คือวันดี หมายถึงวันที่คนมาทำสิ่งที่ดี ๆ และถือศีลอุโบสถกันด้วย

เมื่อมนุษย์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นบนโลก ย่อมต้องประสบกับสภาวะต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งที่ตนเองพอใจ และไม่พอใจ ดังแสดงในปฐมโลกธัมมสูตร “โลกธรรมย่อมหมุนไปตามโลก และโลกก็หมุนไปตามโลกธรรม ๘ ประการ คือ ลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข และทุกข์ ธรรมเหล่านี้ ในหมู่มนุษย์ล้วนไม่เที่ยง ไม่มั่นคง มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา”^{๔๕}

ผู้วิจัยพิจารณาว่า แม้มนุษย์จะต้องประสบกับโลกธรรมทั้ง ๘ ประการ เวียนเปลี่ยนไป แต่มนุษย์ย่อมหวนไหว้ไปตามสิ่งที่มากระทบ เกิดความยินดียินร้าย แปรปรวนไปมา จากผลของโลกธรรมที่หมุนเวียนเปลี่ยนไป โดยภายในจิตใจส่วนลึกของมนุษย์แทบทุกคนย่อมปรารถนาสิ่งที่น่าพอใจ เช่น

^{๔๕} อด.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๕/๒๐๒-๒๐๓.

ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ให้เกิดแก่ตนเอง ญาติ มิตร ดังในปิตตกัมมสูตร “ธรรมอันเป็นที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก ๔ ประการ คือ ขโมยจะ จงเกิดขึ้นแก่เราพร้อมกับความชอบธรรม ขอยศจงเฟื่องฟูแก่เราพร้อมด้วยญาติ มิตร สหาย ขอเราจะมีชีวิตอยู่นาน รักษาอายุให้ยั่งยืน หลังจากตายแล้ว ขอให้เราเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”^{๔๖}

นอกจากศีลจะเป็นหนึ่งในหลักธรรมสำคัญที่สามารถนำพาให้บุคคลประสบกับสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลกสำเร็จแล้ว ผู้วิจัยยังพิจารณาว่า ศีลเป็นรากฐานของปัญญา คือ เป็นฐานรองรับคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้น อันจะนำสู่พระนิพพานต่อไป ในขณะที่เดียวกันศีลที่บุคคลรักษาดีแล้วย่อมรักษาบุคคลนั้นไม่ให้เกิดไปในที่ชั่ว ให้พบกับความสุขแม้ในโลกหน้า ดังแสดงในอัฐฐานบาลี ตติยวรรค ว่า เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลผู้ประกอบกายทุจริต หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะความประกอบกายทุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย แต่เป็นไปได้ที่บุคคลผู้ประกอบกายทุจริต หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความประกอบกายทุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย เป็นไปไม่ได้เลยที่บุคคลผู้ประกอบกายสุจริต หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะความประกอบกายสุจริตเป็นเหตุเป็นปัจจัย แต่เป็นไปได้ที่บุคคลผู้ประกอบกายสุจริต หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะประกอบ กายสุจริตเป็นเหตุ เป็นปัจจัย บุคคลผู้ประกอบวจีสุจริต บุคคลผู้ประกอบมโนสุจริต”^{๔๗} ทำให้อาจกล่าวได้ว่า ศีลสามารถนำพาให้บุคคลประสบกับสิ่งที่น่าพอใจ รวมถึงเป็นรากฐานเพื่อความเจริญงอกงามของคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้น และเป็นธรรมที่คุ้มครองรักษาผู้รักษาศีล และถือเป็นการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ คือ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ประการ กล่าวคือ สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่า การกระทำที่เกิดเป็นบุญ เป็นกุศล แก่ผู้กระทำดังต่อไปนี้

๑. บุญสำเร็จได้ด้วยการบริจาคทาน (ทานมัย) คือการเสียสละนับแต่ทรัพย์สิน สิ่งของ เงินทอง ตลอดจนกำลังกาย สติปัญญา ความรู้ความสามารถ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยส่วนรวม รวมถึงการละกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ออกจากจิตใจ จนถึงการสละชีวิตอันเป็นสิ่งมีค่าที่สุดเพื่อการปฏิบัติธรรม

๒. บุญสำเร็จได้ด้วยการรักษาศีล (ศีลมัย) คือการตั้งใจรักษาศีล และการปฏิบัติตนไม่ให้ละเมิดศีล ไม่ว่าจะเป็นศีล ๕ หรือศีล ๘ ของอุบาสกอุบาสิกา ศีล ๑๐ ของสามเณร หรือ ๒๒๗ ข้อของพระภิกษุ เพื่อรักษากาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์สะอาด พ้นจากกายทุจริต ๔ ประการ คือ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ละเว้นจากการลักทรัพย์ ละเว้นจากการประพฤติผิดในกาม และเสพสิ่งเสพติดมีนเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท วจีทุจริต ๔ ประการ คือ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดปด ไม่พูดเพ้อเจ้อ และ

^{๔๖} อิง จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๐-๑๐๑.

^{๔๗} อิง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๙๐-๒๙๕/๓๖.

ไม่พูดคำหยาบ มโนทุจริต ๓ ประการ คือ ไม่หลงมกมาย ไม่พยาบาท ไม่หลงผิดจากทำนองคลองธรรม

๓. บุญสำเร็จได้ด้วยการภาวนา (ภาวนามัย) คือการอบรมจิตใจในการละกิเลส ตั้งแต่ขั้นหยาบไป จนถึงกิเลสอย่างละเอียด ยกกระดับจิตใจให้สูงขึ้นโดยใช้สมาธิปัญญา รู้ทางเจริญและทางเสื่อมจนเข้าใจอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นทางไปสู่ความพ้นทุกข์ บรรลุมรรค ผลนิพพานได้ในที่สุด

๔. บุญสำเร็จได้ด้วยการประพุดิอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ (อภายานมัย) คือการให้ความเคารพ ผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณ ๓ ประเภท คือ ผู้มี วยวุฒิ ได้แก่พ่อแม่ ญาติพี่น้องและผู้สูงอายุ ผู้มี คุณวุฒิ หรือคุณสมบัติ ได้แก่ ครูบาอาจารย์ พระภิกษุสงฆ์ และผู้มีชาติวุฒิ ได้แก่พระมหากษัตริย์ และเชื้อพระวงศ์

๕. บุญสำเร็จได้ด้วยการชวนชววยในกิจการที่ชอบ (เวยยาวัจจมัย) คือ การกระทำความดีเป็นคุณงามความดี ที่เกิดประโยชน์ต่อคนส่วนรวม โดยเฉพาะทางพระพุทธศาสนา เช่น การชักนำบุคคลให้มาประพฤติปฏิบัติธรรม มีทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ในฝ่ายสัมมาทิฐิ

๖. บุญสำเร็จได้ด้วยการให้ส่วนบุญ (ปัตติทานมัย) คือ การอุทิศส่วนบุญกุศลที่ได้กระทำไว้ ให้แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง การบอกให้ผู้อื่นได้ร่วมอนุโมทนาด้วย ทั้งมนุษย์และอมนุษย์ ได้ทราบข่าวการบุญการกุศลที่เราได้กระทำไป

๗. บุญสำเร็จได้ด้วยการอนุโมทนา (ปัตตานุโมทนามัย) คือ การได้ร่วมอนุโมทนา เช่นกล่าวว่า “สาธุ” เพื่อเป็นการยินดี ยอมรับความดี และขอมีส่วนร่วมในความดีของบุคคลอื่น ถึงแม้ว่าเราไม่มีโอกาสได้กระทำ ก็ขอให้ได้มีโอกาสได้แสดงการรับรู้ด้วยใจปิตินดีในบุญกุศลนั้น ผลบุญก็จะเกิดแก่บุคคลที่ได้อนุโมทนาบุญนั้นเองด้วย

๘. บุญสำเร็จได้ด้วยการฟังธรรม (ธัมมัสสวนมัย) คือ การตั้งใจฟังธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน หรือที่เคยฟังแล้วก็รับฟังเพื่อได้รับความกระจ่างมากขึ้น บรรเทาความสงสัยและทำความเข้าใจให้ถูกต้องยิ่งขึ้น จนเกิดปัญญาหรือความรู้ก็พยายามนำเอาความรู้และธรรมะนั้นนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สู่หนทางเจริญต่อไป

๙. บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม (ธัมมเทศนามัย) คือ การแสดงธรรมไม่ว่าจะเป็นรูปของการกระทำ หรือการประพฤติปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจ ในทางที่ชอบ ตามรอยบาทองค์พระศาสดาให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่น หรือการนำธรรมไปขัดเกลากิเลสอุปนิสัยเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา มาประพฤติปฏิบัติธรรมต่อไป

๑๐. บุญสำเร็จได้ด้วยการทำความเห็นให้ตรง (ทิฐุชุกัมม) คือ ความเข้าใจในเรื่อง บาป บุญ คุณ โทษ สิ่งที่เป็นแก่นสารสาระหรือไม่ใช่แก่นสารสาระ ทางเจริญทางเสื่อม สิ่งอันควรประพฤติ สิ่งอันควรละเว้น ตลอดจนการกระทำความคิดความเห็นให้เป็นสัมมาทิฐิอยู่เสมอบุญกิริยาวัตถุทั้ง

๑๐ ประการนี้ ผู้ใดได้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งหรือยิ่งมากจนครบ ๑๐ ประการแล้ว ผลบุญย่อมเกิดแก่ผู้ได้กระทำมากตามบุญที่ได้กระทำ ยิ่งได้มีการเตรียมกาย วาจา ใจ ให้สะอาดบริสุทธิ์ ตั้งใจจรดเข้าสู่ศูนย์กลางกาย หยุดในหยุด เข้าไปแล้วก็ยิ่งได้รับบุญมหาศาลตามความละเอียดประณีตที่เข้าถึงยิ่งๆขึ้นไป

สรุปได้ว่าความสำคัญในการรักษาศีล เพื่อทำประโยชน์ชีวิตในเบื้องนี้และเบื้องหน้า ด้วยศีล ย่อมคุ้มครองผู้รักษาศีลไม่ให้ตกไปในที่ชั่วให้พบกับความสุขในโลกหน้า และจะยังประโยชน์สูงสุดแห่งชีวิตให้เกิดขึ้น ด้วยศีลเป็นฐานรองรับคุณธรรมในระดับที่สูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันบุคคลผู้ทศศีล ไม่ประพฤตศีล ย่อมก่อให้เกิดโทษแก่ตนเอง ทำให้ต้องประสบกับสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา รวมถึงบุคคลนั้นย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้ไม่รักษาตนเอง นอกจากนี้การรักษาศีล ยังเป็นการรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งสังคม อันจะก่อให้เกิดภาวะเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตในทางที่ดีงามของสมาชิกในสังคม และที่สำคัญ ศีลยังช่วยงดเว้นจากการทำความชั่ว ช่วยกำจัดขอบเขตกิเลสไม่ให้กำเริบ การยับยั้งการรุกรานของกิเลส ศีลเป็นบุญกิริยาวัตถุเพื่อให้การประพฤติปฏิบัติที่ดีต่อกันในสังคม

๒.๕ เหตุเกิดของศีล ๕

การศึกษาเหตุเกิดของศีล ๕ มี ๕ ประการ ประกอบด้วย (๑) ศีลข้อที่ ๑ เว้นจากการฆ่าสัตว์ (๒) ศีลข้อที่ ๒ เว้นจากการลักทรัพย์ (๓) เว้นจากความประพฤตินาม (๔) เว้นจากการพูดเท็จ (๕) เว้นจากการดื่มสุราเมรัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ศีลข้อที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี แปลว่า เจตนางดเว้นจากการทำลายชีวิตสัตว์ รวมไปถึงการฆ่า การทำร้ายร่างกายและการทรมาน คำว่า “สัตว์” ในที่นี้ ประสงค์เอาทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานที่ยังเป็นอยู่ มนุษย์ไม่ว่าชายหรือหญิง จะอยู่ในวัยใดก็ตาม จนถึงที่ยังอยู่ในครรภ์ก็ตามจะใหญ่หรือเล็กก็ตามได้ชื่อว่าสัตว์ในที่นี้ทั้งหมด เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายของ การฆ่า การทำร้ายร่างกายและการทรมานจะได้อธิบายดังนี้

การฆ่า หมายถึง การทำให้ตาย ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานก็ตาม รวมไปถึงการฆ่าเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่าก็ตาม ถือว่าผิดศีลทั้งสิ้น ส่วนจะบาปมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับเจตนาและชนิดของมนุษย์และสัตว์ที่ถูกฆ่า ถ้าหากว่าฆ่ามนุษย์หรือสัตว์ที่มีคุณมาก ก็จะมีบาปมาก หากว่าฆ่ามนุษย์หรือสัตว์ที่มีคุณน้อยก็มีบาปน้อยและการฆ่านั้นก็มิใช่ ๒ ประเภท คือ ฆ่าโดยจงใจคือคิดไว้ตั้งแต่แรกแล้วว่าจะฆ่า เช่น ฆ่าคู่อริ เป็นต้น ฆ่าโดยไม่จงใจ คือ ไม่ได้คิดไว้ก่อน แต่บังเอิญเรื่องเกิดขึ้น เช่น ฆ่าเพราะเกิดบันดาลโทสะ เป็นต้น การทำร้ายร่างกาย คือ การทำให้มนุษย์หรือสัตว์ได้รับความเจ็บปวด ยังทุกข์ให้เกิด แก่ผู้ถูกทำร้าย

ทรมาน หมายถึง การประพฤติดังเช่นโหดแก่สัตว์เดรัจฉานอย่างไม่มีปราณีให้ได้รับความทุกข์ยากลำบาก เช่น ใช้สัตว์เลี้ยงทำงานโดยไม่ให้พักผ่อนหรือกักขังจนสัตว์นั้นได้รับความทุกข์

หรือนำเอาสัตว์นั้นไปด้วยวิธีการที่ทรमान เช่น มัดเท้ามัดปีก เป็นต้น รวมไปถึงการนำสัตว์ไปทรमान เพื่อความสนุกสนาน เช่น ชนโค ชนกระปือ ตีไก่ กัดปลา กัดจิ้งหรีด เป็นต้น^{๔๘}

พระอรรถกถาจารย์ ได้จัดวางองค์ประกอบการละเมิดศีลข้อที่ ๑ ไว้ ดังนี้ คือ

๑. ปาโณ สัตว์นั้นมีชีวิต
๒. ปาณสญญิตา มีความเป็นผู้สำคัญว่าสัตว์นั้นมีชีวิต
๓. วรกจิตต์ มีจิตคิดจะฆ่า
๔. อุปกโม มีความพยายามที่จะฆ่าสัตว์นั้น
๕. เตน มรณ สัตว์นั้นตายด้วยความพยายามนั้น

การล่วงละเมิดนอกจากศีลจะขาดแล้ว ยังถือว่าเป็นบาปด้วย ฉะนั้นจึงไม่ควรเบียดเบียน ปืบคั่นกัน ควรอยู่ร่วมกันด้วยไมตรีจิต สันติภาพที่มั่นคงก็จะเกิดขึ้น

ศีลข้อที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณี แปลว่า เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการเป็นโจร คือ ไม่เบียดบังดำเนินการเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ผู้อื่น ไม่อนุญาตด้วยทางกายหรือทางวาจา อันเจ้าของไม่ได้ยกให้เป็นสิทธิ์ ขาด เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น ในที่นี้จะอธิบายกิริยาที่ห้ามทำใน ศีลข้อ ๒ มีอยู่ ๓ ประการคือ

โจรกรรม ประพฤติเป็นโจร หมายถึง กิริยาที่ถือเอาสิ่งของที่ไม่มีผู้ให้ด้วยอาการเป็นโจร
๑๔ ลักษณะ คือ

๑. ลัก ได้แก่ การขโมยเอาลับหลัง
๒. ฉก ได้แก่ กิริยาที่ถือเอาสิ่งของๆ ผู้อื่นในเวลาเวลาที่เจ้าของเผลอ
๓. กรรโชก ได้แก่ ชูให้เขากลับแล้วให้ทรัพย์
๔. ปล้น ได้แก่ การร่วมหัวกันหลายคนตีปล้นเอาทรัพย์
๕. ตู ได้แก่ การอ้างหลักฐานพยานเท็จเอาทรัพย์ของคนอื่น
๖. ฉ้อ ได้แก่ การทำอุบายฉ้อฉลให้เจ้าทรัพย์ตามไม่ทันแล้วเอาทรัพย์
๗. หลอก ได้แก่ การปั้นเรื่องขึ้นหลอกให้เขาหลงเชื่อแล้วให้ทรัพย์
๘. ลวง ได้แก่ การใช้เครื่องมือแลกเปลี่ยนผิดมาตรฐานตบตาคนอื่น
๙. ปลอม ได้แก่ การทำของปลอมใช้ของปลอมแลกเปลี่ยนได้ทรัพย์มา
๑๐. ตระบัด ได้แก่ บิดพลิ้วคำมั่นสัญญาเพื่อเอาทรัพย์
๑๑. เบียดบัง ได้แก่ การปกปิดซ่อนทรัพย์ จนเจ้าของหมดอาลัยแล้วเอาเสีย
๑๒. สับเปลี่ยน ได้แก่ การสลับทรัพย์ของตนกับของคนอื่นแล้วถือเอาสิ่งที่ต้องการ
๑๓. ลักลอบ ได้แก่ การหลีกเลี่ยงไม่จ่ายตามพิกัด เช่น เลี่ยงภาษี

^{๔๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, หน้า ๘.

๑๔. ยักยอก ได้แก่การใช้อำนาจหน้าที่จำหน่ายทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยมิ

ชอบ^{๔๙}

ทั้ง ๑๔ ประการข้างต้น จะทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำ ก็ถือว่าประพฤติดังโจรทั้งสิ้น อนุโลมโจรกรรม หมายถึง กิริยาที่อุทหนฺนโจรกรรมหรืออุปการะแก่ผู้ประพฤติดังโจรกรรม ซึ่งรวมไปถึงการปกปิดกลวง โดยการคบกับผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ด้วยอาการไม่ซื่อสัตย์มุ่งจะเอาแต่ประโยชน์ของเขาฝ่ายเดียวและรับสินบนของผู้อื่นเพื่อกระทำให้ทางที่ผิดศีลธรรม ฉายาโจรกรรม หมายถึง กิริยาที่ทำทรัพย์สินของผู้อื่นให้สูญหรือเป็นสินใช้ตกอยู่แก่ตน ผลาญ คือ ทำอันตรายแก่ทรัพย์สินหรือหยิบฉวยทรัพย์สินของผู้อื่นมาด้วยความมั่งง่ายโดยคิดว่าเจ้าของคงไม่ว่าอะไร

องค์ที่จะทำให้ศีลข้อนี้ขาดได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

๑. ปรปักษ์คดี ของนั้นมีผู้อื่นหวงแหน คือ มีเจ้าของ
๒. ปรปักษ์คดีสญญิตา รู้ว่าเป็นของอันผู้อื่นหวงแหน
๓. เถยยจิตต์ มีจิตคิดจะลัก
๔. อุปกโม มีความพยายามที่จะลัก
๕. เตน หรณํ ลักมาด้วยความพยายามนั้น

การดำเนินชีวิตด้วยการเบียดเบียนเอาทรัพย์สินของบุคคลอื่นโดยไม่ได้รับอนุญาตนั้นจะมีโทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสิ่งของและคุณความดีของเจ้าของทรัพย์สิน เช่น สิ่งของมีค่ามากและประกอบด้วยคุณความดีของเจ้าของทรัพย์สินมีมากย่อมมีโทษมาก ถ้าเป็นของเล็กน้อยก็มีโทษน้อยแต่ต้องประกอบด้วยกิเลสและความพยายาม เช่น สิ่งของมีค่าเสมอกันกับคุณความดีของเจ้าของทรัพย์สินผู้ลักมีความปรารถนาอยากได้และมีความพยายามมากก็มีโทษมาก แต่ถ้าได้มาโดยง่ายมีความปรารถนาอยากได้น้อย ก็จะมีโทษน้อย เป็นต้น

ศีลข้อที่ ๓ กาเมสุมิฉจจาจา เวรมณี แปลว่า เจตนางดเว้นจากการประพฤติดังในกามกามในที่นี้ หมายถึง กิริยาที่รักใคร่กันผ่านทางประเวณี หมายความว่า งดเว้นจากความประพฤติดังการที่จะล่วงละเมิดคูครองของผู้อื่น มีข้อห้ามสำหรับชายและหญิงมิให้ประพฤติดังนี้

ก. หญิงเป็นวัตถุต้องห้ามของชาย ๓ จำพวกคือ

๑. ภรรยาท่านหรือหญิงมีสามี (สสสามิกา) ได้แก่หญิงที่แต่งงานกับชายหรือไม่ได้แต่งงาน แต่อยู่กินด้วยกันกับชายอย่างเปื้อหรือหญิงที่รับสิ่งของมีทรัพย์สิน เป็นต้น ของชายแล้วและยอมอยู่กับเขาหรือหญิงที่ชายเลี้ยงไว้เป็นภรรยา

๒. หญิงที่มีญาติปกครอง (ญาติภิกขา) ได้แก่ หญิงที่มารดาบิดา ญาติพิทักษ์รักษาอยู่ คือ ยังไม่เป็นคู่ครองของใคร

^{๔๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, หน้า ๑๗.

๓. หญิงมีจารีตรักษา (จารีตา ธมมรักษิตา) ได้แก่ หญิงที่มีศีลธรรมหรือจารีตประเพณี
ค้ำครอง เช่น นักบวช หญิงที่กฎหมายบ้านเมืองห้าม (คือหญิงห้ามของพระราชในสมัยก่อน) และ
หญิงที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตัวเอง

ข. ชายเป็นวัตถุที่ต้องห้ามของหญิง คือ

๑. ชายอื่นนอกจากสามีของตน

๒. นักบวชที่ห้ามเสพเมถุนและชายที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอของตนในพระสูตรตันตปิฎก

เล่มที่ ๑๔ จำแนกสตรีไว้ ๑๐ จำพวกคือ

๑) มาตุรักษิตา	สตรีที่มารดาดูแลรักษา
๒) ปิตุรักษิตา	สตรีที่บิดาดูแลรักษา
๓) มาตাপิตุรักษิตา	สตรีที่มารดาและบิดาดูแลรักษา
๔) ภาตุรักษิตา	สตรีที่พี่ชายน้องชายดูแลรักษา
๕) ภคินีรักษิตา	สตรีที่พี่สาวน้องสาวดูแลรักษา
๖) ญาติุรักษิตา	สตรีที่ญาติดูแลรักษา
๗) โคตรุรักษิตา	สตรีที่โคตรดูแลรักษา
๘) ธมมรักษิตา	สตรีที่ผู้ปฏิบัติธรรมรักษา
๙) สารักษา	สตรีที่คู่หมั้นดูแลรักษา
๑๐) สปริทณชา	สตรีที่มีผู้กำหนดอาญาสินไหมไว้ ^{๕๐}

ในมงคลัตถทีปนิภาค ๑ ท่านแบ่งสตรีมีสามี ๑๐ จำพวกคือ

๑. ธนภักิตา	สตรีที่ซื้อมาเป็นภรรยาด้วยทรัพย์
๒. อนุทวาสนี	สตรีที่อยู่ร่วมเป็นภรรยาด้วยสมัครใจ
๓. โภควาสนี	สตรีที่เป็นภรรยาด้วยได้โภคะทรัพย์
๔. ปฏวาสนี	สตรีที่เป็นภรรยาด้วยได้เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม
๕. โอทปตติกินี	สตรีที่เป็นภรรยาด้วยการแต่งงานรดน้ำ
๖. โอภตจุมภฏา	สตรีที่เป็นภรรยาด้วยฝ่ายชายช่วย
๗. ทาสี จ ภริยา จ	สตรีที่เป็นภรรยาด้วยเป็นคนรับใช้และเป็นภรรยาด้วย
๘. กम्म การี จ ภริยา จ	สตรีที่รับทำงานและเป็นภรรยาด้วย
๙. ธชาทฐา	สตรีที่เป็นภรรยาโดยถูกจับมาเป็นเชลย
๑๐. มุหุตติกา	สตรีที่เป็นภรรยาชั่วคราว

องค์ที่จะทำให้ศีลข้อนี้ขาดได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. อคมนียวัตถุ วัตถุอันไม่ควรล่วงละเมิด (หญิงชายต้องห้าม)

^{๕๐} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๓๓/๑๓๓.

๒. ตสมึ เสวนจิตต์ จิตคิดจะเสพในวัตถุที่ไม่ควรล่วงละเมิดนั้น (มีเจตนาจะเสพ)

๓. เสวนปปโยโค มีความพยายามในอันเสพ

๔. มคเคน มคคปปฎิปตติอริวาสัน ยินดีร่วมสังวาสกัน

การล่วงเกินในขอบเขตของความเป็นสามี-ภรรยา ที่เป็นไปทางกาย ในการประพฤติก
ล่วงละเมิดทางเพศ จะมีโทษมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับคุณความดีของผู้ถูกละเมิด ความแรงของกิเลส
และความพยายาม เช่น ผู้ถูกละเมิดประกอบด้วยคุณความดีมาก ย่อมมีโทษมากถ้าประกอบด้วยคุณ
ความดีน้อย ย่อมมีโทษน้อย ถ้ามีความพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่มีความพยายามมากก็มีโทษมาก มี
ความพยายามน้อยก็มีโทษน้อย

ศีลข้อที่ ๔ มุสาวาทา เวรมณี แปลว่า เว้นจากการกล่าวคำเท็จ คืองดเว้นจากคำพูดที่
บิดเบือนจากความจริง โดยจงใจให้ผู้อื่นเข้าใจผิดว่าเป็นเช่นนั้นเช่นแสดงพยานหลักฐานเท็จมีข้อห้าม
ดังต่อไปนี้

มุสา หมายถึง การพูดเท็จและมีองค์ประกอบอยู่ ๗ ประการคือ

๑. ปต ได้แก่ การพูดตรงข้ามกับความจริง เช่น เห็นแล้ว พูดว่าไม่เห็น รู้อยู่ พูดว่าไม่รู้

๒. ทนสาบาน ได้แก่ ทำผิดแล้วไม่ยอมรับว่าผิด

๓. ทำเล่ห์กระเท่ห์ ได้แก่ การอวดอ้างตนว่าเป็นผู้วิเศษ ทำให้คนหลงเชื่อถือ และพากัน

นิยม

๔. มารยา ได้แก่ การเสแสร้งทำกิริยาให้ตรงกันข้ามกับความจริง เช่น เป็นคนทุศีลทำ

ท่าทางเป็นคนมีศีล

๕. ทำเลศ ได้แก่ การตั้งใจจะพูดเท็จ คือ พูดเล่นสำนวนเพื่อให้คู่สนทนาผิดเอง

๖. เสริมความ ได้แก่ พูดเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ให้เลศดูว่าเป็นเรื่องใหญ่

๗. อำความ ได้แก่ การพูดอาศัยข้อมูลเดิม แต่ตัดตัดหัวข้อความที่ไม่ประสงค์จะให้รู้ออก
เสีย เพื่อให้เข้าใจว่าเป็นเรื่องอื่นไป

อนุโลมมุสา ได้แก่ การพูดไม่จริง แต่พูดไปโดยไม่หวังจะให้ผู้ฟังเชื่อถือตาม เช่น การพูด
ประชดประชัน พูดเสียดสี

ปฎิสสวะ ได้แก่ การสัญญากับผู้อื่นแล้วไม่ปฏิบัติตามคำพูดนั้น หรือว่าปฏิบัติไม่ได้จนทำ
ให้ผู้อื่นเสียผลประโยชน์ ดังมีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. ผิดสัญญา ได้แก่ ทั้งสองฝ่ายได้ทำสัญญาแก่กันว่าจะทำเช่นนั้น แต่อีกฝ่ายหนึ่งบิด
พลิ้วไม่ทำตามสัญญา

๒. เสียสัตย์ ได้แก่ ให้คำสัญญาแก่เขาแต่ไม่ได้ทำตาม

๓. คินคำ ได้แก่ รับปากว่าจะทำสิ่งนั้นๆ ให้ ภายหลังไม่ทำ^{๕๑}

^{๕๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศีลและเบญจธรรม, หน้า ๓๐.

องค์ที่จะทำให้ศีลข้อนี้ขาดได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. อตถิ วตถุ เรื่องไม่จริง
๒. วิสวาทนจิตตํ มีจิตคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน
๓. ตสุโข วายาโม มีความพยายามพูดที่เกิดจากจิตนั้น
๔. ประสส คหตถวิชานนํ ผู้รู้เรื่องนั้น

การแสดงออกทางกิริยาอาการที่แสดงให้ผู้อื่นเข้าใจผิด เช่น สร้างหลักฐานเท็จปลอม แปรเอกสารหรือหลักฐาน การพูดให้ผู้อื่นเชื่อในถ้อยคำเท็จ สิ่งทีกล่าวนี้นี้จะมีโทษมากหรือน้อยนั้นก็แล้วแต่ประโยชน์ที่จะถูกตรอง เช่น คนที่ไม่ให้ของๆ ตนก็พูดไปว่าไม่มีก็ยังมีโทษน้อยแต่ถ้าเป็นพยานเท็จก็มีโทษมาก

ศีลข้อที่ ๕ สุราเมรยมชชปมาทญฺหํ ฐานา เวรมณี แปลว่า เว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นสิ่งที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะไป พระพุทธเจ้าจึงตรัสโทษแห่งการดื่มสุราเมรัยไว้ ๖ ประการไว้ในทีฆนิกายปาฏิกวรรค สังคาสสูตรว่า “คฤหบดีบุตร โทษในการประกอบเนื่องๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๖ ประการนี้คือ ความเสื่อมทรัพย์อันผู้ดื่มพึงเห็นเอง ๑ ก่อการทะเลาะวิวาท ๑ เป็นบ่อเกิดแห่งโรค ๑ เป็นเหตุเสียชื่อเสียง ๑ เป็นเหตุไม่รู้จักรละอาย ๑ เป็นเหตุทอนกำลัง ปัญญา ๑ คฤหบดีบุตร โทษ ๖ ประการในการประกอบเนื่องๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมาคือ สุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเหล่านี้แล”^{๕๑}

องค์ที่จะทำให้ศีลข้อนี้ขาดได้นั้นต้องประกอบด้วยองค์ ๔ คือ

๑. มทนียํ น้ำเมา
๒. ปาตุกมมยตาจิตตํ มีจิตคิดจะดื่มน้ำเมานั้น
๓. ตสุโข วายาโม มีความพยายามจะดื่มน้ำเมานั้น
๔. ปี ตปปเสวนํ น้ำเมานั้นล่องลำคองไป

การดื่มสุราและเสพสิ่งเสพติดนอกจากจะมีโทษต่อร่างกายแล้ว ยังบั่นทอนสติปัญญา อีกทั้งยังก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น การฆาตกรรม ฉกชิงวิ่งราว อาชญากรรมทางเพศ การหลอกลวง ต้มตุ๋นและอุบัติเหตุต่างๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อตนเองและสังคมโดยรวม ซึ่งองค์ประกอบของศีลทั้ง ๕ ข้อพอจะสรุปได้ ดังนี้

^{๕๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๗๙/๑๖๔.

ศีลข้อที่ ๑	ศีลข้อที่ ๒	ศีลข้อที่ ๓	ศีลข้อที่ ๔	ศีลข้อที่ ๕
สัตว์นั้นมีชีวิต	ทรัพย์หรือเจ้าของนั้นมีเจ้าของหวงแหน	หญิงหรือชายนั้นเป็นหญิงหรือชายที่ไม่ควรละเมิด	เรื่องนั้นไม่จริง	น้ำที่ดื่มั้นเป็นน้ำเมา
รู้ย่ำว่าสัตว์นั้นมีชีวิต	รู้ย่ำว่าทรัพย์นั้นมีเจ้าของหวงแหน			
มีจิตคิดที่จะฆ่าสัตว์นั้น	มีจิตคิดที่จะลักทรัพย์นั้น	มีจิตคิดที่จะเสพเมถุน	มีจิตคิดจะพูดให้ผิดไปจากความจริง	มีจิตคิดจะดื่ม
พยายามฆ่าสัตว์นั้น	พยายามลักทรัพย์นั้น	พยายามประกอบกิจการเสพเมถุน	พยายามที่จะพูดให้ผิดไปจากความจริง	พยายามดื่ม
สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น	ลักทรัพย์ได้ด้วยความพยายามนั้น	ยังอวัยวะเพศให้ถึงกัน	คนฟังเข้าใจความหมายตามที่พูดนั้น	น้ำเมานั้นล่องพันคอ

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงศีลทั้ง ๕ ข้อ เป็นกฎระเบียบและเป็นหลักประพฤติปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์ทุกคน เพื่อป้องกันแ้ว และภัยทำให้สังคมมีความสงบเรียบร้อย หากคนในสังคมไม่เคารพในหลักของศีลแล้ว ความทุกข์เดือดร้อนก็จะกลายเป็นปัญหาของชีวิตและสังคม พระพุทธองค์ทรงมุ่งเน้นให้มนุษย์ในสังคมมีความสุขสงบ มีเอกภาพ ความเสมอภาคบนหลักพื้นฐานของการดำเนินชีวิต โดยให้มีความรัก มีเมตตาต่อสรรพชีวิตที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันโดยอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีปกติสุข ไม่เดือดร้อน เป็นที่รองรับของธรรมทั้งหลายที่เป็นกุศล ซึ่งมีประโยชน์ และอานิสงส์สืบไปอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงต้องมีการสมาทานศีล หรือรับศีล โดยคำนึงว่าถ้าตัวเองรับศีล หรือสมาทานศีลไปแล้วจะปฏิบัติไม่ได้ และขอรับศีลที่ตัวเองพอจะปฏิบัติได้เท่านั้น โดยให้เหตุผลว่าถ้ารับศีล ข้อที่ ๑ คือ งดเว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป หรือไม่ฆ่าสัตว์แล้ว บรรดาพ่อแม่ ภรรยา และลูกของตนเอง ก็จะไม่ได้รับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ หรือเป็นอาหารที่อร่อย

ถ้ารับศีล ข้อที่ ๒ คือ งดเว้นจากการถือเอาของที่เจ้าของมิได้ให้ หรือลักทรัพย์ของผู้อื่น แล้วนั้น บรรดาลิงของ หรือทรัพย์สินต่าง ๆ ถ้าไม่ไปขโมย ก็ไม่มีใครให้ แล้วตัวเองก็จะมีทรัพย์สินเงินทอง หรือเครื่องใช้ไม่สอย

ถ้ารับศีล ข้อที่ ๓ คือ งดเว้นจากการประพฤติดิตพรมจรรย์ / งดเว้นจากประพฤติดิตในกามทั้งหลายแล้ว ตัวเองก็ไม่เป็นการสนุกกายกับสนุกใจ

ถ้ารับศีล ข้อที่ ๔ คือ งดเว้นจากการกล่าวเท็จ แล้วตัวเองก็จะไม่ได้ไปพูดกับใคร ๆ อีก เพราะว่าตัวเองนั้นเป็นคนชอบพูดในองค์แห่งมุสาวาท

ถ้ารับศีล ข้อที่ ๕ คือ งดเว้นจากการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทแล้วปาก และใจของตัวเองก็จะไม่กล้าที่จะไปในที่ต่างๆ

๒.๖ คุณค่าของศีล ๕

ศีล ๕ นับเป็นข้อกำหนดอย่างต่ำ อันเป็นหลักการพื้นฐานของชาวพุทธเพื่อควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข เพราะเมื่อบุคคลรักษาศีล ๕ ย่อมสามารถควบคุมกาย วาจา ให้สงบเรียบร้อย เว้นจากการประพฤติดล่่วงละเมิด ก่อให้เกิดความเรียบร้อยแห่งปัจเจกบุคคล ดังนี้

พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงจำแนกแยกแยะคุณค่าของศีลธรรมไว้โดยตรง เพราะทรงประสงค์เพียงที่จะให้ปัจเจกบุคคลปฏิบัติมุ่งความดีงามทางศาสนาเป็นหลัก แต่เมื่อศึกษาให้ละเอียดลงไปก็จะพบว่า สามารถจำแนกคุณค่าของศีลธรรมออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ

๑. คุณค่าระดับปัจเจกบุคคล ซึ่งข้อนี้มีพระพุทธวจนะยืนยัน ดังนี้ ผู้มีอายุทั้งหลาย คนมีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยศีลในโลกนี้ย่อมประสบกองแห่งโภคะใหญ่ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ เกียรติศัพท์ที่ติงามของคนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมระบือไป คนมีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยศีล เข้าไปหาบริษัทใด คือ ชัตติยบริษัท พราหมณ์บริษัทคฤหบดีบริษัทหรือสมณบริษัท เป็นผู้แก้แล้วกล้าไม่เก้อเขิน เข้าไปหาคนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลงทำกาละ คนมีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมเข้าถึง สุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก^{๕๓}

อนึ่ง ในอังกุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต สีสสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสเหตุหรืออานิสงส์แห่งความถึงพร้อมด้วยมรรยาต นาคความ สุข ความเจริญมาสู่ตนและหมู่คณะ ไว้ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นไฉน คือ คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ในธรรมวินัยนี้ ย่อมถึงกองโภคทรัพย์มากมาย อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๑ ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อม ด้วยศีล อีกประการหนึ่ง กิตติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมฟุ้งไป นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๒ ของคน มีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล อีกประการหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีลจะเข้าสู่บริษัทใด คือ ชัตติยบริษัท พราหมณ์บริษัท คฤหบดีบริษัท สมณบริษัทย่อมองอาจ ไม่เก้อเขินเข้าไปนี้ เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๓ ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล อีก ประการหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมเป็นผู้ไม่หลง กระทำกาละ นี่เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๔ ของคนมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล อีกประการหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ นี่เป็นอานิสงส์ ข้อที่ ๕ ของคนมีศีล เพราะความ

^{๕๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๑/๒๒๘.

ถึงพร้อมด้วยศีล ภิกษุทั้งหลาย อานิสงส์ของคณมีศีล เพราะความถึงพร้อมด้วยศีล ๕ ประการนี้แล^{๕๔} ดังจะเห็นได้ว่าอานิสงส์ของศีลที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น เป็นการแสดงให้เห็นถึงการรักษาดนเอง (หมายถึง ผู้ที่รักษาศีล) เป็นสำคัญผู้รักษาศีลย่อมได้รับคุณค่าจากศีล

๒. คุณค่าระดับสังคม การที่มนุษย์ในสังคมยังต้องเดือดร้อนวุ่นวายอยู่มากในสังคมปัจจุบัน ทั้งๆ ที่มนุษย์ได้พยายามที่จะพัฒนาตนเองอย่างเต็มความสามารถแล้วก็ตาม เพราะมนุษย์เป็นจำนวนมาก ขาดการพัฒนาภายในคือจิตใจโดยเฉพะอย่างยิ่งศีลธรรม ฉะนั้นบุคคลในสังคมตั้งแต่ระดับเบื้องต้น คือ ระดับปัจเจกบุคคลไปถึงครอบครัว ถือว่าเป็นปัญหาต่อสังคมโดยรวมเป็นอย่างมาก เพราะการขาดคุณธรรมคือศีลที่เป็นพื้นฐานดังกล่าว ในการนำเอาศีลมาประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความผาสุกต่อตนเองและบุคคลอื่น ในพระพุทธศาสนาได้สอนเรื่องศีลไว้เพื่อจุดประสงค์หลัก คือ ความเป็นคนดีในสังคม เป็นการลดปัญหาได้อย่างดีที่สุดหากประพฤติตามโดยเคร่งครัด เมื่อศึกษาและพัฒนาตนเองแล้วย่อมนำบุคคลผู้ประพฤติ ปฏิบัติให้ถึงจุดหมายสูงสุด (คือการขจัดกิเลสอันเป็นมูลฐานของความไม่ดีหรือที่เรียกว่าอกุศล คือความชั่ว)

๓. คุณค่าระดับโลก ศีล ๕ หรือเบญจศีลในพระพุทธศาสนาหรือจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มนุษยธรรม” คือ ธรรมะสำหรับมนุษย์ เพราะทำจิตใจของผู้มีศีลให้สูงขึ้นและทำให้ต่างจากสัตว์เดรัจฉานทั่วไป ในทางตรงกันข้าม คนที่ไม่มีศีล ย่อมทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและสังคม ถ้าคนในโลกนี้มีศีล ๕ โดยทั่วกันแล้วโลกก็จะสงบยิ่งขึ้น ไม่มีการเบียดเบียน ฆ่าล้างผลาญไม่มีสงคราม ไม่มีการขโมยแย่งชิงโกงกินกัน ไม่มีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความแตกแยกขึ้นในสังคม ไม่มีการโกหกใส่ความกัน ไม่มีการเสพของมีนเมาให้โทษต่าง อันเป็นที่ตั้งของความประมาทและความฉิบหายต่าง โลกก็จะสงบร่มเย็น คนในสังคมจะมีความสุข มีความรักใคร่สามัคคีปองดองกันเพิ่มขึ้นอย่างแน่นอน ศีลนั้นถ้าใครรักษาย่อมนำความสุขมาให้แก่ผู้นั้นอย่างแน่นอน (ผู้ประพฤติธรรมย่อมนำความสุขมาให้) ศีลเป็นเครื่องวัดคุณค่าของความเป็นมนุษย์ทำให้มนุษย์ต่างไปจากสัตว์เดรัจฉานในด้านคุณธรรม ทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุข

๒.๗ จุดมุ่งหมายของการรักษาศีล

จุดมุ่งหมายของการรักษาศีล ๕ นั้นเมื่อมนุษย์เราประพฤติปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายก็จะก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันโดยปรกติสุข ปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับชีวิตทรัพย์สินอาชญากรรมทางเพศ ตลอดจนการหลอกลวงใส่ร้ายกัน ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งเสพติดให้โทษซึ่งล้วนแต่ป้องกันได้ด้วยศีล ๕ พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า โลกนี้จะสงบร่มเย็นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์เคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันทั้งทางกาย วาจาและใจ ทรงชี้ให้เห็นว่า

^{๕๔} อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๒๕๙.

สัตว์ทุกจำพวกรักสุขเกลียดความทุกข์ ต้องการได้ยินแต่คำพูดที่ไพเราะอ่อนหวานกันทั้งนั้น เมื่อมนุษย์ต้องการให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติที่อ่อนน้อมแก่เรา เราก็ควรประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นแก่เขาก่อน การประพฤติปฏิบัติ เพื่อมิให้ผิดศีลหรือทำให้ศีลขาด ต้องมีการสำรวมกาย วาจา โดยมีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลาสิ่งที้นับว่าเป็นตัวทำลายสติตัวผกาก็คือสิ่งเสพติดและของมีเมาทุกชนิด นอกจาก จะไม่มีประโยชน์แล้ว ยังนำไปสู่ความประมาทอันเป็นเหตุให้เสียทรัพย์สินหรือเสื่อมเสียเกียรติยศชื่อเสียง บางครั้งอาจทำให้ตนเองและผู้อื่นต้องได้รับอันตรายถึงชีวิต

ดังนั้นการประพฤติปฏิบัติตามศีลธรรมจึงเป็นการประพฤติปฏิบัติเพื่อลดช่องว่างระหว่างชนชั้นในสังคมลงได้และปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับคนรอบข้างตลอดถึงสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ด้วยศีลขั้นสูงคือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะซึ่งเป็นองค์ของมรรค ได้แก่การพูด การกระทำการ ประกอบอาชีพที่มีเจตนาปราศจากความทุจริต หรือความคิดที่เบียดเบียน ฉะนั้น เพื่อควบคุมบุคคลในสังคมให้อยู่ในกฎระเบียบที่สังคมได้กำหนดขึ้น พระพุทธศาสนา จึงมุ่งสอนไปให้มนุษย์ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติและสงบสุข ตามหลักของสาราณียธรรม คือ ไม่ทำตนให้เป็นที่รังเกียจของผู้อื่น ทำให้ผู้ประพฤติเป็นที่รักเป็นที่เคารพของผู้อื่นเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เป็นไปเพื่อความพร้อมเพรียงกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ให้วิวาทกับใคร เพราะความเห็นที่ขัดแย้งกัน พอสรุปเป็นข้อได้ ดังนี้

ก. ศีลเป็นรากฐานแห่งความสงบ^{๕๕} คนที่มีศีลนอกจากจะไม่ทำตนเองและสังคมให้เดือดร้อนแล้วนำแต่ความสุขความเจริญมาให้แก่ตนเองและคนอื่น ๆ อีกทั้งคนมีศีลธรรมยังมีส่วนช่วยตนเองและสังคมให้อยู่อย่างสงบสุขด้วย เพราะศีลธรรมนั้นทุกคนสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติได้ ทำให้ผู้ที่นำมาประพฤติปฏิบัติเป็นที่รักของคนทั้งหลาย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า ขอเราพึงเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพและเป็นผู้ควรยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายดังนี้ ภิกษุนั้น พึงกระทำให้บริบูรณ์ในศีลการที่พระพุทธศาสนาเน้นให้คนมีศีลธรรม ก็เพราะศีลธรรมเป็นบ่อเกิดของความดีทั้งหลาย เป็นรากฐานของความสงบ ศีลธรรมเพียงอย่างเดียวก็สามารถทำให้คนในสังคมหรือชุมชนมีความสงบร่มเย็นได้

ข. ศีลเป็นมาตรฐานแห่งการอยู่ร่วมกัน ถ้าทุกคนในสังคม เพียงแต่มีศีลธรรมกันแล้ว สังคมหรือชุมชนก็จะสงบอย่างยิ่ง จะไม่มีสงคราม ไม่มีการฆ่าล้างผลาญกัน ไม่มีการขโมยแย่งชิงโกนกัน ไม่มีการประพฤติผิดทางกามที่ก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายแตกแยกขึ้นในสังคม หรือชุมชน ไม่มีการโกหกหลอกลวงใส่ความกัน ไม่มีการเสพของมีเมาให้โทษต่างๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่งความประมาทและความหายนะต่างๆ ทุกคนในสังคมหรือชุมชนก็จะพบกับความสุขร่มเย็นอยู่ด้วยกันด้วยความรักใคร่ปรองดองกัน ไม่ต้องเดือดร้อนวุ่นวายกันเหมือนในสังคมปัจจุบันศีลธรรมจึงมีความสำคัญ

^{๕๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๔/๔๓.

มากสำหรับทุกคน ทั้งนี้ก็เพื่อความสงบสุขร่มเย็นของตนเองและสังคมโดยรวม อันเป็นรากฐานแห่งการอยู่ร่วมกันซึ่งจะก่อให้เกิดสันติภาพที่มั่นคงถาวรขึ้นในโลก

ค. ศิลปเป็นเครื่องมือสร้างสันติภาพ^{๕๖} ถ้ามนุษย์ทุกคนเข้าใจความมุ่งหมายที่แท้ของศิลปและประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง เพื่อให้เกิดผลสนองต่อความมุ่งหมายของศิลปอย่างแท้จริงแล้ว สังคมมนุษย์จะอยู่ในภาวะปกติสุข ฉะนั้นศิลปว่าโดยเนื้อแท้ก็คือความดีงามของมนุษย์ที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต ปัจจุบันมนุษย์เรารบราฆ่าฟันกันด้วยการแบ่งแยกเผ่า ผิวดำพรรณ ลัทธิทางศาสนา เป็นต้นฉะนั้นเพื่อให้มนุษย์หันมาใส่ใจว่าเราจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้อย่างไร พระพุทธศาสนาจึงสอนให้คนในสังคมมีศิลป เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยเมตตาที่เกิดจากปัญญาที่เข้าใจกัน การให้ออกาสแก่กันและกัน ซึ่งเป็นทางนำไปสู่ความสงบได้ในที่สุด ดังพุทธดำรัสที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย นกกระทาได้ให้ลิงกับช้าง สมาทานศิลป ๕ และตนเองก็ประพฤติสมาทานในศิลป ๕ สัตว์ทั้งสามมีความเคารพยำเกรงกัน มีความประพฤติ กลมเกลียวกันอยู่เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”

วิธีการรักษาศิลป ๕ ให้บริสุทธิ์ กล่าวคือการรักษาศิลป ๕ หรือการปฏิบัติตามศิลป ๕ หมายถึง การมีเจตนางดเว้นจากการทำชั่ว ๕ ประการ ศิลปจะเกิดขึ้นก็เพราะมีวิริติ คือเจตนาที่จะงดเว้นจากโทษหรือเวรนั้นๆ มี ๓ ประการ คือ^{๕๗}(๑) สมาทานวิริติ หมายถึง ความละเว้นด้วยถือ คือสมาทานหรือรบเอาด้วยตนเองก็ได้ ด้วยการรับจากผู้อื่นก็ได้ หมายความว่า การตั้งใจไว้ก่อนว่า จะรักษาศิลป เมื่อไปประสบกับเหตุการณ์ที่จะทำให้ศิลปขาดก็ไม่ทำ เพราะถือว่าได้สมาทานศิลปไว้แล้ว จะทำกลัวศิลปขาด การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “สมาทาน” ในปัจจุบันนี้มีการปฏิบัติกันมากคือสมาทานกับพระสงฆ์หรือสมาทานเองก็ได้ (๒) สัมปตตวิริติ หมายถึง การงดเว้นจากวัตถุอันถึงเข้าหรือขณะที่ประจวบเข้าในทันทีทันใดกับเหตุที่จะทำให้ศิลปขาด คืองดเว้นด้วยเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า หมายความว่าแต่เดิมไม่ได้รักษาศิลป ไม่ได้สมาทานศิลป เมื่อประสบเหตุการณ์ที่จะทำให้ล่วงศิลปนั้นก็ตั้งใจงดเว้นในขณะนั้น เช่นเห็นทรัพย์ของผู้อื่นวางทิ้งไว้ ตนจำหยิบถือเอาไปได้ แต่มาคิดว่าคนอย่างตนไม่เคยขโมยของๆ ใคร การตั้งใจงดเว้นเหตุการณ์ที่ประจวบเข้าเช่นนี้เรียกว่า สัมปตตวิริติ (๓) สมุจเฉทวิริติ หมายถึง ความละเว้นได้เด็ดขาดได้แก่ การละเว้นของพระอริยบุคคล ตั้งแต่พระโสดาบันขึ้นไป ท่านงดเว้นจากการประพฤติผิดศิลป ๕ ได้อย่างเด็ดขาด โดยไม่ต้องสมาทาน เพราะจิตของท่านเหล่านั้นเห็นโทษของการไม่มีศิลปอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ถ้าบุคคลใดมีวิริติ ๓ อย่างนี้อย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้นั้นก็มีศิลป ถ้าไม่มีวิริติก็หมายความว่าผู้นั้นไม่มีศิลป วิริติทั้ง ๓ ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่รักษาศิลปข้อสัมปตตวิริติและสมาทานวิริติจะมีอาการของศิลปที่จะรักษาคือ ถ้ามีเจตนาละเมิดศิลปก็ใช้ความตั้งใจที่จะรักษาศิลปเป็นเครื่องระงับจัดว่าเป็นอาการของศิลป ส่วนสมุจเฉทวิริตินั้น ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่อยู่ในศิลปรักษาศิลป จมใจเป็นปกติเห็นคุณค่า

^{๕๖}วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๖๒/๙๓.

^{๕๗}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, เบญจศิลปและเบญจธรรม, หน้า ๕๖.

ของศีลแน่นขัด จนเกิดศรัทธาด้วยตนเองประพฤติปฏิบัติจนเป็นปรกติวิสัย จึงเรียกวิริติของผู้ทรงศีล ฉะนั้น การรักษาศีล ๕ จึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญสำหรับมนุษย์ทุกคนที่จะต้องปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของตนเอง คือการได้ฝึกฝนอบรมตนเอง มีความเจริญก้าวหน้า ในชีวิตการงานและสติปัญญา มีคุณธรรมต่างๆ พร้อมทั้งมีความประพฤติที่ดีทั้งภายนอกและภายในและเพื่อประโยชน์ของสังคม คือเป็นผู้ประกอบไปด้วยความเมตตา กรุณา มีความช่วยเหลือเกื้อกูลหรือมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น พร้อมทั้งเห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของผู้อื่น ทั้งนี้ก็เพื่อความสงบสุขสำหรับปัจเจกชนและสังคมโดยรวม อันเป็นรากฐานแห่งความสงบสุขร่มเย็นขึ้นในชาติบ้านเมืองและก่อให้เกิดสันติภาพที่ถาวรขึ้นในโลกคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่า ให้เพียรละความชั่ว เร่งทำความดีและหมั่นชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ อยู่เสมอในการที่จะละความชั่ว สำหรับคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือนได้นั้น ต้องพิจารณาความบริสุทธิ์ ของศีล ๕ เป็นสำคัญ หากมีการละเมิดศีลแต่ละข้อจะมีโทษมากหรือน้อย นั้นขึ้นอยู่กับสิ่งต่อไปนี้

(๑) การฆ่าสัตว์ มีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับ ๑) พิจารณาจากคุณประโยชน์ การฆ่าสัตว์ที่มีคุณมาก จะมีโทษมากกว่าการฆ่าสัตว์ที่มีคุณน้อยหรือไม่มีคุณ เช่น ฆ่าพระอรหันต์ มีโทษมากกว่าฆ่าปศุชน ฆ่าสัตว์ที่ช่วยงานมีโทษมากกว่าฆ่าสัตว์ดุร้าย เป็นต้น ๒) ขนาดกาย สำหรับสัตว์ดิรัจฉานจำพวกที่ไม่มีคุณเหมือนกัน การฆ่าสัตว์ใหญ่ มีโทษมากกว่าการฆ่าสัตว์เล็ก ๓) ความพยายามมีความพยายามในการฆ่ามาก มีโทษมาก มีความพยายามน้อย มีโทษน้อยและ ๔) กิเลสหรือเจตนา กิเลสหรือเจตนาแรง มีโทษมาก กิเลสหรือเจตนาอ่อน มีโทษน้อย เช่น การฆ่าด้วยโทสะหรือความเกลียดชัง มีโทษมากกว่าการฆ่าเพื่อป้องกันตัว

(๒) การลักทรัพย์ มีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับ ๑) คุณค่าของทรัพย์สิ่งของนั้น ๒) คุณความดีของผู้เป็นเจ้าของทรัพย์นั้นและ ๓) ความพยายามในการลักทรัพย์นั้น

(๓) การประพฤติดินกาม มีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับ ๑) คุณความดีของผู้ที่ถูกละเมิด ๒) ความแรงของกิเลส ๓) ความเพียรพยายามในการประพฤติดินกามนั้น

(๔) การพูดเท็จ มีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับ ๑) ความเสียหายที่เกิดขึ้นว่ามากน้อยเพียงใด ๒) คุณความดีของผู้ที่ถูกละเมิด และ ๓) ผู้พูดนั้นเป็นใคร เช่น คฤหัสถ์ (ผู้ครองเรือน) ที่โกหกว่า "ไม่มี " เพราะไม่อยากให้ของตน อย่างนี้มีโทษน้อย แต่การเป็นพยานเท็จมีโทษมากบรรพชิต พูดเล่นมีโทษน้อย แต่การพูดว่าตน "รู้เห็น " ในสิ่งที่ตนไม่รู้ไม่เห็น จึงมีโทษมาก

(๕) การดื่มน้ำเมา มีโทษมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับ ๑) อุกุศลจิตหรือกิเลสในการดื่ม ๒) ปริมาณที่ดื่มและ ๓) ผลที่เกิดจากการกระทำผิดพลาดชั่วร้ายที่ตามมาจากการดื่มน้ำเมา

อย่างไรก็ตาม การละเมิดศีลในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นศีลขาด ศีลทะลุ ศีลต่างหรือศีลพร้อย ล้วนแล้วแต่ทำให้ใจเราไม่บริสุทธิ์หรือเรียกว่า “บาป” เป็นหนทางสู่ประตูปาปภูมิ ในการรักษาศีลที่ถูกต้องและบริสุทธิ์ ยิ่งขึ้นนั้น ควรกระทำควบคู่กับการรักษากุศลกรรมบถ ๑๐ และตั้งใจว่าเราจะไม่ละเมิดศีลด้วยตนเอง เราจะไม่ยุยงให้คนอื่นผิดศีลและเมื่อเห็นคนอื่นผิดศีลแล้วเราจะไม่

พลอยยินดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักปฏิบัติที่ตั้งใจประพฤติปฏิบัติให้ตนเองพ้นทุกข์นั้น จะต้องมีการรักษาศีลของตนให้สะอาดบริสุทธิ์ อยู่เสมอ เมื่อศีลบริสุทธิ์แล้ว จะมีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติ และเข้าสู่กระแสของมรรค ผล นิพพานในที่สุด

สำหรับคนที่รักษาศีล หรือศีลธนะ (ทรัพย์ คือ ศีล) ศีลธนะ เป็นอย่างไร คือ อริยสาวก ในธรรมวินัยนี้เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุรา และเมรัย ๒ อันเป็นเหตุแห่งความประมาท นี้เรียกว่าศีลธนะ หรือ การรักษาอุโบสถศีล หมายถึงชาวพุทธ ถือปฏิบัติในวันพระ ส่วนหนึ่งเกิดจากความเชื่อและศรัทธา प्रารธนาไปเกิดในศาสนาที่ตนจะเป็นผู้มีศีล เพราะปฏิบัติให้เกิดความสุขทางใจ ดังนั้นศีลจึงหมายถึง ความประพฤติดีทางกาย วาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย เป็นปกติ ไม่มีความกระวนกระวายใจ ไม่มีความเดือดร้อนที่ตนทำไว้ เพราะตนได้รักษาศีลก็เท่ากับเป็นการงดการสร้างเวรกรรม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เรื่องของปุถุชน เมื่อกล่าวว่ายกย่องตถาคต ก็พึงกล่าวด้วยเรื่อง เล็กน้อย ต่ำด้อยเพียงเรื่องระดับศีลเท่านั้น คือ ปุถุชนเมื่อกล่าวยกย่องตถาคต ก็พึงกล่าวว่า พระสมณโคดมทรงละทรงเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑฆาตและ ศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์ เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่^{๕๘} พระสมณโคดมทรงละทรงเว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ รับเอาแต่ของที่ที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่ทรงเป็นขโมยเป็นคนสะอาดอยู่^{๕๙} พระสมณโคดมทรงละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ ประพฤติ พรหมจรรย์^{๖๐} เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรม อันเป็นกิจของชาวบ้าน^{๖๐} ดังนั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสแก่ภิกษุชื่อว่าสมบุรณ์ด้วยศีลเป็นอย่างไร คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ละ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑฆาตและศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่

๒. ภิกษุละ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ รับเอาแต่ของที่ที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่

๓. ภิกษุละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้าน

๔. ภิกษุละ เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความ สัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก

๕. ภิกษุละ เว้นขาดจากคำส่อเสียด คือ ฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกต่างกัน

^{๕๘} คนที่ยังมีกิเลสหนา ที่เรียกเช่นนี้ เพราะบุคคลประเภทนี้ยังมีเหตุก่อให้เกิดกิเลสอย่างหนานานัปการ

^{๕๙} พรหมจรรย์มีความหมายหลายนัย ในที่นี้หมายถึงเมถุนวิธี หรือการงดเว้นจากเมถุนธรรม

^{๖๐} กิจของคนคู่ หมายถึงการร่วมประเวณีหรือการเสพสังวาสกัน (ที.สี.อ. (ไทย) ๘/๗๐)

ส่งเสริมคน ที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเฟลิดเฟลีนต่อผู้ที่สามัคคีกัน พุดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี^{๖๑}

ศีล คือ ความปกติ และการรักษาศีลก็คือ ความตั้งใจรักษาปกติของตน อันเป็นหลักปฏิบัติที่ไม่ทำให้เดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น และเป็นหลักแห่งความประพฤติที่จะทำให้เกิดความสะอาดทางกาย และวาจาศีล ๕ สำหรับปุถุชน ได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน การทำร้ายร่างกายคนและสัตว์ แล้วมีจิตใจประกอบด้วยเมตตากรุณา มีความปรารถนาดี และสงสารเห็นอกเห็นใจผู้อื่นสัตว์อื่น

๒. อทินนาทานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งขโมยหรือโจร อันได้แก่ ลัก ฉก ชิง รังราว ชูกรรโชก ชูเชิญ ปล้น จี้ ตู๋ ฉ้อโกง หลอกหลวง ปลอม ทรยศ บังคับเปลี่ยน ลักลอบ ยักยอก และรับสินบน แล้วเป็นผู้มีความขยันประกอบสัมมาชีพ บริจาคทาน และเคารพในกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น

๓. กาเมสุ มิจฉาราวา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม บุคคลต้องห้ามสำหรับฝ่ายชาย คือ (๑) ภรรยาคนอื่น (๒) ผู้หญิงที่ยังอยู่ในความอุปการะของผู้อื่น (ต้องพึงพาอาศัยผู้อื่นอยู่) (๓) ผู้หญิงที่จาริตต้องห้าม (แม่ ย่า ยาย พี่สาว น้องสาว ลูกสาว ชี หญิงผู้เยาว์บุคคลที่ต้องห้ามสำหรับฝ่ายหญิง คือ (๑) สามีคนอื่น (๒) ชายจาริตต้องห้าม (พ่อ ปู่ ตา พี่ชาย น้องชาย ลูกชาย พระภิกษุ สามเณร ชายผู้เยาว์) ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงไม่ใช่เฉพาะ ห้ามแต่ร่วมสังวาสเท่านั้น แม้แต่การเคล้าคลึง การพุดเกี้ยวพาราสี หรือการแสดงอาการ ปฏิพัทธ์แม้แต่ด้วยสายตาดนตรสบเนตร เป็นต้น ก็ชื่อว่า การละเมิดศีลข้อนี้แล้ว เมื่อไม่ล่วงละเมิดศีลข้อนี้แล้วเป็นผู้สวามิภักดิ์แต่ในภรรยาของตนเท่านั้น (สทาร์สันโดษ) จงรักภักดีแต่ในสามีของตน (ปติวัตร) ถ้ายังไม่ได้แต่งงานก็ต้องมีกามสังวร ตั้งตนอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีวัฒนธรรมอันดีชนิดที่ว่า "เข้าตามตรอกออกตามประตู"

๔. มุสาวาทา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ อันได้แก่คำปด ทวนสาบาน ทำเล่ห์กระเท่ห์ มารยา ทำกิเลส เสริมความส่ำรวมคำพูดเสียดแทง สับปลับ ผิดสัญญา เสียสัตย์ และคินคำ แล้ว เป็นผู้รักสัจจะพุดแต่คำสัตย์จริงด้วยความจริงใจและปรารถนาดี มุ่งหวังดีต่อผู้ฟัง

๕. สุราเมรยมัชชปะมาทัฏฐานา เวรมณี เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท อันได้แก่ น้ำสุรา เมรัย เครื่องดื่มมึนเมาอื่น ๆ และการเสพยาเสพติดอื่นๆ เช่น ผีน เฮโรอีน กัญชา ยาบ้า หรือแม้แต่บุหรี แล้วเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะในการประกอบกิจการทั้งปวง และเป็นผู้ไม่ประมาทในชีวิตในการทำงาน ในวัยในเพศ

^{๖๑} ที.ส. (ไทย) ๙/๑๙๔/๖๕.

พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลายจงเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ จงเป็นผู้สํารวมในปาติโมกข์สังวร สมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจรมีปรกติเห็นภัยในโทษอันมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเมื่อเธอทั้งหลายมีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ สํารวมในปาติโมกข์สังวรสมบูรณ์ด้วยอาจารย์และโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษอันมีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย กิจที่ควรทำยิ่งกว่านี้ จะพึงมีอะไรเล่า^{๖๒} ถ้าแม้ภิกษูกำลังเดินไป อภิชฌาไปปราศแล้ว พยาบาทไปปราศแล้ว ละ ถีนมิทระได้แล้วละ อุทัจจกุกกุจะได้แล้ว ละวิกิจจณาได้แล้ว บรรารกความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติมั่นไม่หลงลืม มีกายสงบไม่ระสําระส่าย มีจิตมั่นคง มีอารมณ์เป็นหนึ่งภิกษุแม้เดินอยู่เป็นอย่างนี้ เราเรียกว่า ผู้มีความเพียร มีโอตตปปะ มีความเพียรอันปรารภแล้วเป็นนิจจันทร มีใจเด็ดเดี่ยว ถ้าแม้ภิกษุยืนอยู่ ถ้าแม้ภิกษุนั่งอยู่ ถ้าแม้ภิกษุนอนตื้นอยู่ อภิชฌาไปปราศแล้ว พยาบาทไปปราศแล้วละถีนมิทระได้แล้ว ละอุทัจจกุกกุจะได้แล้ว ละวิกิจจณาได้แล้ว บรรารกความเพียรไม่ย่อหย่อน มีสติมั่นไม่หลงลืม มีกายสงบ ไม่ระสําระส่าย มีจิตมั่นคงมีอารมณ์เป็นหนึ่ง ภิกษุ แม้นอนตื้นอยู่เป็นอย่างนี้ เราเรียกว่า ผู้มีความเพียรมีโอตตปปะ มีความเพียรอันปรารภแล้วเป็นนิจจันทร มีใจเด็ดเดี่ยวฯ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีล มีอานิสงส์ ๕ ประการนี้ อานิสงส์ ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในธรรมวินัยนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาณเป็นเหตุ นี่เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑ ของบุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีล

๒. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลย่อมขจรไปนี้ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒ ของบุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีล

๓. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล จะเข้าไปยังบริษัทใด จะเป็นชาติตยบริษัท ก็ตาม พรหมณบริษัทก็ตาม คหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมแก่ลัวกล้า ไม่เก้อเขินเข้าไปนี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓ ของบุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีล

๔. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย นี่เป็นอานิสงส์ ประการที่ ๔ ของบุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีล

๕. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลก สวรรค์นี้เป็นอานิสงส์ประการที่ ๕ ของบุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วย ศีลภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีศีลเพราะสมบูรณ์ด้วยศีลมีอานิสงส์ทั้ง ๕ ประการ^{๖๓}

สรุปได้ว่าจุดมุ่งหมายของการรักษาศีล ๕ เพื่อป้องกันการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ไม่สร้างกรรมเวรอันชั่ว และสร้างสรรค์สังคมให้มีความสุข มีเมตตากรุณาต่อกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ด้วยสิ่งของ หลักธรรมคำสอน เพื่อปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทาง

^{๖๒} ติ.ส. (ไทย) ๙/๘๓/๑๐๓.

^{๖๓} อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๖.

อาชญากรรม การทำลายล้างผลาญซึ่งกันและกัน การปล้นชิงทรัพย์สิน การทำความผิดทางเพศ การโกหกหลอกลวง และการเสพสิ่งเสพยัติดให้โทษ ดังเช่นที่ปรากฏเป็นข่าวทางสื่อสารมวลชนอยู่บ่อยๆ ตลอดถึงปัญหาทางสังคม เพื่อพึงกำจัดบุคคลที่ยึดเอาประโยชน์ตนและพวกพ้องเป็นใหญ่ ไม่ใส่ใจผลกระทบต่อส่วนรวม ขาดความรับผิดชอบ เห็นผิดเป็นชอบ ในขณะที่สังคมเปลี่ยนไป ประกอบกับ ขาดความเข้าใจหลักศีลธรรม และไม่เห็นความสำคัญของศีลธรรม เพราะความโลภ โกรธ หลง เข้าครอบงำจิตใจ ความคิดอ่านและความประพฤติหลายๆ อย่าง ซึ่งแต่ก่อนถือว่าเป็นความชั่ว ความผิด ได้กลายเป็นสิ่งที่คนในสังคมยอมรับ แล้วพากันประพฤติปฏิบัติโดยไม่รู้สึกระส่ำ ระสือ จนทำให้เกิดปัญหาและทำให้วิถีชีวิตมีดมนลงไป พวกเราชาวพุทธจะต้องร่วมกันแก้ไขปัญหานี้อย่างจริงจัง ต้องยึดหลักการให้มันคงที่จะไม่ทำอะไรๆ ที่ชั่วที่เสื่อม ต้องกล้าบอกลำบากที่ว่าจะทำแต่สิ่งที่เป็นความดี เป็นความถูกต้องและเป็นธรรมเพื่อให้ผลความประพฤติปฏิบัติชอบ บังเกิด เพิ่มพูนขึ้นและคำจูนส่วนรวมไว้มิให้เสื่อมทรุด หากให้กลับฟื้นคืนดีขึ้นได้เป็นลำดับ เพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ พระนิพพานต่อไป

๒.๘ คุณและโทษของศีล

กระบวนการเกิดของศีล เราได้ทราบความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบและลักษณะของศีลแล้ว ผู้วิจัยจึงนำเอาคุณและโทษของศีลมาให้ทราบว่าศีลนั้นมีคุณหรือโทษอย่างไร มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๘.๑ คุณของศีล ๕

คุณของศีลนั้นมีความสำคัญมาก เพราะจะช่วยในการควบคุมความโลภ โกรธ หลงเป็นต้น ได้แสดงพฤติกรรมผิดศีลเป็นเหตุให้การลักขโมย การกล่าวเท็จ การฆ่าฟันกัน การประพฤติดิฉันในกาม ก็เกิดขึ้น เมื่อมีความขัดแย้งเช่นนี้ขึ้นจึงได้มีข้อบัญญัติหรือศีลขึ้น เพื่อให้คนในสังคมหรือชุมชนนั้นๆ ได้ยึดถือเป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีล ๕ จึงเกิดขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมและใช้ศีลเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาขั้นพื้นฐานต่างๆ ที่จะพัฒนาขึ้นไปเป็นปัญหาในระดับสังคมต่อไปเพราะศีล ๕ นั้นเป็นเครื่องมือในการกำจัดกิเลสชั้นหยาบของมนุษย์ได้ในบางส่วนแต่ไม่ทำให้กิเลสตัณหาของมนุษย์หมดสิ้นไปได้ ศีลจึงเป็นเพียงเครื่องมือขั้นพื้นฐานที่จะทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้ อันเป็นกระบวนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา

ผู้ที่รักษาศีล ๕ ได้จะได้รับการยกย่องและชมเชย เป็นที่รักของคนหมู่มาก โดยคุณของศีล จะเกิดขึ้นได้ต้องละเว้นในการกระทำ เพื่อการเคารพในสิทธิขั้นพื้นฐานของสมาชิกในสังคมและดับความเดือดร้อนหรือป้องกันความเดือดร้อนของสมาชิกในสังคมโดยการละเว้นเหตุแห่งความเดือดร้อนนั้น ๕ ประการ คือ

๑. เว้นจากการฆ่า การทำลาย การเบียดเบียนให้ผู้อื่นได้รับความสิ้นชีวิตหรือเดือดร้อนอย่างเด็ดขาด เพื่อเคารพให้เกียรติในสิทธิแห่งการมีชีวิตอยู่ในสังคมและในโลกร่วมกันทั้งป้องกันเหตุร้ายอันอาจเกิดจากความเคียดแค้นของผู้อื่น เพราะความที่ตนถูกรังแกทำร้ายก่อน

๒. เว้นจากมิถิชาชีพทุกชนิด เช่น ลัก ฉ้อ โกง ฉกชิง วังราว เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อเคารพในสิทธิแห่งการครอบครองทรัพย์สินของบุคคลอื่นของบุคคลอื่นที่เขาหามาได้ด้วยความสุจริตยุติธรรม

๓. เว้นจากการประพฤติผิดในทางกาม คือการล่วงละเมิดในสตรีหรือบุรุษผู้เป็นภรรยาหรือสามีของผู้อื่นหรือเป็นบุคคลต้องห้ามด้วยเหตุผลใดๆ เพื่อเคารพในสิทธิแห่งการมีคู่ครอง เป็นหลักฐานตามกฎหมายของสังคมมนุษย์ผู้เจริญด้วยวัฒนธรรมและอารยธรรม

๔. เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดุญแหยมให้แตกความสามัคคี พูดคำหยาบคายเช่น คำด่าคำลบหลู่ดูหมิ่นเหยียดหยามและคำพูดเพื่อเจ้อเหลวไหลไร้สาระ เพื่อเคารพในสิทธิแห่งการได้รับข่าวสารที่ถูกต้องดีงามของสมาชิกในสังคม ทั้งเป็นการสร้างความซื่อตรงให้เกิดขึ้นและสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นในระหว่างกัน

๕. เว้นขาดจากการเสพสิ่งมีนเมาให้โทษทุกชนิด อันเป็นการบ่อนทำลายความมั่นคงทางสังคม ข้อนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงความฉิบหายอันเกิดจากการเสพสิ่งมีนเมาให้โทษอันเป็นส่วนปัจเจกบุคคลคุณของศีลข้อนี้ไว้ ๖ ประการ คือ (๑) ไม่ทรพย์ฉิบหายไปโดยไม่จำเป็น (๒) ไม่ก่อความทะเลาะวิวาท (๓) ไม่เกิดโรค เช่น โรคตับแข็ง เป็นต้น (๔) ไม่ถูกดูหมิ่น ถูกติเตียนจากบัณฑิตชน (๕) หมดความละอาย เพราะขาดสติสัมปชัญญะและ (๖) ไม่บั่นทอนกำลังปัญญา เพราะสมองเสื่อมสภาพด้วยฤทธิ์แห่งความมีนเมา

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าศีล ๕ นั้นจะช่วยปิดช่องทางมิให้เราความชั่วหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นกับตนเองและผู้อื่น กล่าวคือ เพราะการรักษาศีลข้อที่ ๑ ป้องกันที่ที่ตนจะเสียเพราะความโหดร้าย การรักษาศีลข้อที่ ๒ ป้องกันที่ที่ตนจะเสียเพราะความมัวเมา การรักษาศีลข้อที่ ๓ ป้องกันที่ที่ตนจะเสียเพราะความใจเร็ว การรักษาศีลข้อที่ ๔ ป้องกันที่ที่ตนจะเสียเพราะความโกหก การรักษาศีลข้อที่ ๕ ป้องกันที่ที่ตนจะเสียเพราะความหมดสติ สิ่งเหล่านี้ย่อมสามารถที่กระทำได้เมื่อรู้จักรักษาศีล ๕ ให้บริบูรณ์เพื่อความสุขของตนเองและผู้อื่น

๒.๘.๒ โทษของศีล ๕

การกระทำความชั่วทางกาย ทางวาจาและทางใจ รวมทั้งความไม่สำรวมในสิกขาบททั้งหลาย ล้วนแต่เป็นสาเหตุของการขาดศีล ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสกับอุบาสกอุบาสิกาชาวปาฏลีคามว่า คหบดีทั้งหลาย ศีลวิบัติของบุคคลผู้ทุศีลมีโทษ ๕ ประการ คือ (๑) บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมถึงความเสื่อมโศกทรพย์ใหญ่หลวง ซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ (๒) กิตติศัพท์อันชั่วของบุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมกระฉ่อนไป (๓) บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ จะเข้าไปยังบริษัทใด จะ

เป็นขัตติยบริษัทก็ตามพราหมณ์บริษัทก็ตาม คหบดี บริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตาม ย่อมไม่แก้อ้าวล้ำ
เก้อเขินเข้าไป (๔) บุคคลผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ ย่อมหลงลืมสติตาย (๕) บุคคล ผู้ทุศีล มีศีลวิบัติ หลังจาก
ตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

คนที่ขาดศีลข้อที่หนึ่ง คือฆ่าและทำร้ายคนอื่นสัตว์อื่น ย่อมเดือดร้อนในปัจจุบันต้องได้รับ
โทษ เช่น ต้องถูกกักขังอยู่ในเรือนจำและในอนาคต เมื่อตายไปก็เกิดในสถานที่ลำบากเช่น เกิดในนรก
เป็นต้น เมื่อเขากลับมาเกิดในโลกมนุษย์เพราะเศษกรรมที่ยังเหลืออยู่ ทำให้เขาเป็นคนอายุสั้นและมัก
ถูกฆ่าตาย

คนที่ขาดศีลข้อที่สอง คือ ลักทรัพย์ ย่อมเดือดร้อนในปัจจุบัน เช่น การขโมยรถยนต์
เจ้าของรถยนต์ ย่อมเกิดความเสียหายและจองเวรหวัชโหม เมื่อเจ้าหน้าที่ตำรวจจับได้ก็ต้องถูกจองจำ
อยู่ในเรือนจำ เมื่อตายไปก็ไปเกิดในอบาย มินรก เป็นต้น เมื่อเขากลับมาเป็นมนุษย์เพราะเศษกรรมที่
ยังเหลืออยู่ ทำให้เขาเป็นคนยากจนและถูกโกง ถูกปล้นหรือถูกขโมย

คนที่ขาดศีลข้อที่สาม คือประพฤติดุสิตในกาม ย่อมเดือดร้อนในปัจจุบัน คือทำให้เกิดความ
แตกแยกในครอบครัวและถูกปองร้าย เป็นต้น เมื่อตายไปก็ไปเกิดในอบาย มินรก เป็นต้น เมื่อเขา
กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ เพราะเศษกรรมที่ยังเหลืออยู่ทำให้เขาเกิดการแตกแยกวิวาทในครอบครัว

คนที่ขาดศีลข้อที่สี่ คือพูดเท็จหลอกลวงคนอื่นย่อมเดือดร้อนในปัจจุบัน เช่น การพูดยุยง
ให้คนแตกความสามัคคี พูดใส่ความคนอื่นโดยไม่มีมูล เมื่อมีคนทราบความเป็นจริงแล้ว ก็ไม่มีใคร
อยากเชื่อถือ บางคนถึงกับถูกจองจำอยู่ในเรือนจำ เมื่อเขาตายไปก็ไปเกิดในสถานที่ลำบากมินรก เป็น
ต้น เมื่อเขามาเกิดเป็นมนุษย์ เพราะเศษกรรมที่ยังเหลืออยู่ ทำให้เขาถูกใส่ความ มักได้ฟังแต่เรื่องไม่
จริง เพราะกรรมที่ตนทำไว้มากให้ผล

คนที่ขาดศีลข้อที่ห้า คือดื่มสุราและเมรัยหรือของเสพติดให้โทษ ย่อมเดือดร้อนในปัจจุบัน
คือเสื่อมทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต ทรัพย์ย่อมฉิบหายไปและก่อให้เกิดความทะเลาะวิวาท ทั้งเป็น
เหตุให้ทำผิดศีลข้ออื่นได้ง่ายขึ้นด้วย เพราะเมื่อเมาก็มักขาดสติ บางคนถูกไล่ออกจากงาน บางคนก็
ต้องพิการหรือตายไปบนท้องถนนเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะ ความประมาทเมื่อตายไปก็ไปเกิดใน
อบายมินรก เป็นต้น เมื่อเขากลับมาเกิดเป็นมนุษย์ เพราะเศษของกรรม ที่ยังเหลืออยู่ ทำให้เขาเป็น
คนบ้าใบ้ สติไม่สมบูรณ์ สมองเสื่อม เพราะกรรมที่ตนทำไว้นั้นให้ผล

คนที่ขาดศีลย่อมสร้างแต่เวรภัยให้แก่ตนเองพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงโทษแห่ง การละเมิด
ศีลหรือไม่มีศีลไว้ ๕ ประการ คือ^{๒๔} (๑) แม้นกก็ดิ้นตนเองได้ (๒) ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วย่อมติเตียนได้
(๓) กิตติศัพท์อันชั่ว ย่อมกระฉ่อนไป (๔) หลงลืมสติตาย (๕) หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ
วินิบาต นรก การขาดศีล ๕ นั้นมีโทษมากเพราะทำความเดือดร้อนให้ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นทั้งในปัจจุบัน
และอนาคต ในปัจจุบันนั้นทำตนและสังคมให้เดือดร้อนวุ่นวาย อีกทั้งยังก่อให้เกิดความเดือดร้อนในชาติ

^{๒๔} วจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๔๑/๓๘๔.

หน้าด้วย คือเมื่อตายไปแล้วก็ไปเกิดในที่ลำบากคือตกอบายมีนรก เป็นต้นตามกรรมที่ตนได้ทำไว้ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสยืนยันไว้ว่า “คนบางพวกย่อมเข้าถึงครุฑ บางพวกก็มีกรรมอันลามก ย่อมเข้าถึงนรก ผู้ที่มีคติที่ดี ย่อมไปสู่สวรรค์ ผู้ที่ไม่มีอาสวะย่อมปรินิพพาน”

พระพุทธศาสนายังมีข้อปฏิบัติสำหรับผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี กล่าวคือแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนเพื่อให้หลุดพ้นจากความเป็นคนไม่ดีนั้นคือ การรักษาศีล ๕ ประการ ซึ่งศีล ๕ ข้อนี้นี้เป็นหลักควบคุมความประพฤติหรือพฤติกรรมเบื้องต้นของมนุษย์ เป็นหลักปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับให้มนุษย์ตั้งอยู่ในคุณธรรมเพื่อให้ก้าวหน้าต่อไปในการประพฤติความดีอื่นๆ ศีล ๕ จึงเป็นข้อกำหนดความประพฤติอย่างต่ำของมนุษย์ เป็นข้อกำหนดเท่าที่จำเป็นพอที่จะให้สังคมมนุษย์อยู่กันได้โดยปกติสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินปลอดภัยตามสมควร ปัญหาสิ่งเสพติด และปัญหาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อบายมุขจะสามารถแก้ไขได้ด้วยการพัฒนาโดยใช้หลักเบญจศีล ศีล ๕ ประการจึงเป็นระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม การทำมาหากินเลี้ยงชีพ เป็นลักษณะที่กำหนดขึ้นเพื่อปิดกั้น โอกาสไม่ให้บุคคลทำความชั่ว ส่งเสริมการทำความดี เพื่อจะเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของบุคคลและสังคม การอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ ศีลตามความหมายพระพุทธศาสนาจึงมีลักษณะสำคัญอยู่ ๓ ประการ คือ

๑) ทำให้เกิดสภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูลแก่การปฏิบัติกิจต่างๆ เพื่อเข้าถึงจุดหมายที่ตั้งตามลำดับ จนถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในชีวิต

๒) ทำให้สมาชิกของสังคมหรือชุมชนนั้นอยู่ร่วมกันด้วยดี สังคมสงบเรียบร้อยสมาชิกต่างดำรงอยู่ด้วยดี และมุ่งหน้าปฏิบัติกิจตน โดยสะดวก

๓) ฝึกหัดขัดเกลาตนเองทำให้กิเลสเบาบางลง ด้วยการควบคุมยับยั้งสังวร ปรักการ แสดงออกทางกาย วาจาให้เอื้อต่อสภาพการเป็นอยู่ที่เกื้อกูลกันและอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดี^{๒๕}

ศีล ๕ จึงมีสาระที่มุ่งเพื่อการไม่เบียดเบียน ทำร้ายกัน ซึ่งเป็นขั้นต้นที่สุดของการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี ตลอดทั้งสัมพันธ์ภาพและความเคารพในสิทธิและการดำรงชีวิตของคนในสังคม ศีล ๕ จึงเป็นข้อกำหนดที่อาจเรียกว่าเป็นการจัดระเบียบทางสังคมที่ลึกซึ้งมากกว่ากฎหมายศีล ๕ จะควบคุมความประพฤติของคนทั้งด้านการแสดงออกทางกาย และการแสดงออกทางวาจาขณะที่การจัดระเบียบทางสังคมมุ่งเพียงแค่การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพและพฤติกรรมมนุษย์ทางกายเท่านั้น

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ , วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๒๐),

๒.๙ อานิสงส์ของศีล ๕

ศีลในพระพุทธศาสนานั้น แบ่งออกเป็นศีลสำหรับบรรพชิต เรียกว่า อนาคาริกวินัย กล่าวคือ ศีลสำหรับผู้ไม่ครองเรือน และศีลสำหรับคฤหัสถ์ เรียกว่า อาคาริกวินัย กล่าวคือ ศีลสำหรับผู้ครองเรือน ซึ่งถือเป็นกฎกติกาการประพฤติปฏิบัติทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ผู้ดำรงอยู่ในพระพุทธศาสนา จะต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อความเจริญและความสงบสุขทั้งแก่ตนและสังคมคนรอบข้าง ถ้าบรรพชิตและคฤหัสถ์ปฏิบัติตนตั้งอยู่ในศีลอย่างสม่ำเสมอและเป็นปกติแล้ว อานิสงส์แห่งการปฏิบัติตนอยู่ในศีลอย่างเคร่งครัดนั้น ย่อมบังเกิดมีแก่ผู้ปฏิบัติอย่างแน่นอน อานิสงส์ศีลจะบังเกิดแก่ผู้ปฏิบัติมากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับที่การปฏิบัติของผู้นั้นด้วยถึงแม้จะปฏิบัติตนตั้งอยู่ในศีลเพียงข้อเดียวนั้น หากปฏิบัติได้อย่างเคร่งครัด ก็ย่อมได้รับอานิสงส์เช่นเดียวกัน ผู้วิจยได้วิเคราะห์ศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาถึงอานิสงส์แห่งการรักษาศีล ตามลำดับ พอสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้ คือ

๑. บุคคลเมื่อถึงพร้อมด้วยศีลแล้ว ผลหรืออานิสงส์ของศีลนั้นก็จะเป็นปัจจัยเพื่อบรรลุมนุษย์สมบัติ และทรัพย์สมบัติ อันได้แก่ การมีร่างกายสมบูรณ์ มีทรัพย์สินสมบูรณ์ ไม่มีโรคเบียดเบียน ชีวิตมีความสุขตามอัตภาพและฐานะ มีเพื่อนฝูงบริวารรักใคร่มากมาย ตลอดถึงเป็นผู้มีชาติตระกูลอันสูงส่ง

๒. บุคคลเมื่อถึงพร้อมด้วยศีลแล้ว ผลหรืออานิสงส์ของศีลนั้นก็จะเป็นปัจจัยเพื่อบรรลुถึงสวรรค์สมบัติ หรือทิพย์สมบัติ คือ การได้ไปบังเกิด ในสุคติโลก สวรรค์ ตลอดถึงการได้บังเกิดในพรหมโลกชั้นต่าง ๆ โดยใจความก็คือการได้สมบัติอันเป็นทิพย์ทุกอย่าง เช่น รูปทิพย์ อายุทิพย์อาหารทิพย์ เป็นต้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าประโยชน์ในโลกหน้า

๓. บุคคลเมื่อถึงพร้อมด้วยศีลแล้ว ผลหรืออานิสงส์ของศีลนั้นก็จะเป็นปัจจัยเพื่อบรรลุถึงนิพานสมบัติ หรือ ปรมาตมะ ได้แก่ประโยชน์อย่างสูงสุด คือวิมุตติ ความหลุดพ้นจากอาสวกิเลส ทั้งปวงโดยเด็ดขาด

อีกนัยหนึ่ง กล่าวคือ อานิสงส์ หมายถึง ประโยชน์ที่พึงจะได้รับและก่อให้เกิดความสุข ความสบายใจ ส่วนศีลนั้น หมายถึง ความเป็นปกติทางกาย วาจา และศีลยังเป็นบ่อเกิดแห่งคุณงามความดีทั้งหลายและจัดว่าเป็นประธานแห่งธรรมทั้งปวง ดังนั้น คนที่ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลเป็นปกติ นั้น ย่อมได้รับอานิสงส์ของศีลอย่างแน่นอน ซึ่งอานิสงส์ของศีล ก็คือทำให้ผู้ปฏิบัติไม่มัวหมอง ผิดพรณผ่องใสไม่เป็นคนมีโอว ทำให้ครอบครัวเป็นสุข เป็นคนซื่อสัตย์ มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ ไม่เป็นคนหลงลืมง่าย ช่วยทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นต้น

๒.๑๐ สรุป

สรุปได้ว่าหลักศีล ๕ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ความหมายของศีลที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกในหมวดของพระวินัย ศีล ๕ หมายถึง สิ่งที่ทำให้เกิดความเป็นปกติ ข้องตเว้นจากบาปทั้งหลายทั้งปวง สรรวมอดทนอดกลั้นต่อโลกะ โทสะ โมหะ ไม่ล่วงละเมิดผู้อื่นด้วยกาย หรือด้วยวาจา เพื่อให้เกิดความปกติ เรียบร้อย สงบสุขในสังคม ระวังความเดือดเนื้อร้อนใจทั้งตนเองและผู้อื่น เป็นข้อฝึกข้อปฏิบัติเบื้องต้นในชีวิตประจำวันสำหรับฆราวาสเพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม สงบ และเป็นฐานปฏิบัติธรรมในขั้นสูงต่อไป ประกอบด้วย ๕ ข้อ คือ

๑. ด้านการละเว้นจากการฆ่าการสังหาร ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย รวมทั้งธรมรงค์ชกชนห้ามปราม ให้ผู้อื่นละเว้นด้วย (ปาณาติปาตา เวรมณี)

๒. ด้านการละเว้นจากการลักขโมย เปียดบังแย่งชิง ไม่ประทุษร้ายต่อทรัพย์สิน ทั้งยังช่วยเหลือดูแลทรัพย์สินและผลประโยชน์ของส่วนรวม (อทินนาทานา เวรมณี)

๓. ด้านการละเว้นจากการประพฤติดินามไม่ประทุษร้ายต่อของรักของหวงอันเป็นการทำลายเกียรติภูมิและจิตใจตลอดจนวงศ์ตระกูลให้เสื่อมเสีย(กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี)

๔. ด้านการละเว้นจากพูดเท็จโกหกหลอกลวงไม่ประทุษร้ายเขาหรือประโยชน์สุขของเขาด้วยวาจา ทั้งยังพูดด้วยความปรารถนาดีและจริงใจ (มุสาวาทา เวรมณี)

๕. ด้านการละเว้นจากเครื่องดองของเมา สิ่งเสพติด อันเป็นเหตุให้เกิดความประมาทเมา ก่อความเสียหาย ผิดพลาดเพราะขาดสติ รวมทั้งธรมรงค์ชกชนผู้อื่นให้ละเว้นด้วย (สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี)

ดังที่พระพุทธองค์ทรงสอนว่า ศีลอันบุคคลศึกษาดีแล้ว สังสมดีแล้ว ย่อมนำสมบัติทั้งปวงมาให้ในโลกนี้ และให้เกิดความบริสุทธิ์แห่งพรหมจรรย์สำหรับปฏิบัติธรรมให้ยิ่งขึ้นไป โดยศีลมีความสำคัญ กล่าวคือศีลเป็นการขัดเกลาภิเลสอย่างหยาบเพื่อมิให้ล่วงออกมาทางกายและวาจา และศีลทำให้ปราศจากเวรภัย ทำให้เป็นคนมั่งคั่งตั้งหลักฐานได้ ทำให้ถึงความดับทุกข์เย็นใจได้ ศีลทำให้ชื่อเสียงที่ติงามพุ่งไป ผู้มีศีล จะเข้าไปในสังคมใด ย่อมเป็นผู้แก่ล้าล้ำ งามอาจไม่เก้อเขิน ผู้มีศีล เมื่อตายย่อมเข้าถึงสุคติภพ (โลกสวรรค์) และผู้มีศีลไม่หลงตาย สำหรับโทษของการไม่รักษาศีล คือ ผู้ผลาญชีวิตสัตว์จนเคยชินเป็นอาจิณ เมื่อจากโลกนี้ไปแล้วก็จะไปตกนรกเกิดเป็นเปรต หรือสัตว์เดรัจฉาน และเมื่อสิ้นกรรมก็จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์ จะต้องโทษอย่างเบาที่สุดคือ ทำให้อายุสั้น ผู้ลักทรัพย์จนเคยชินเป็นอาจิณ เมื่อได้ละสังขารจากโลกนี้ไปแล้วจะตกนรกและเป็นเปรต หรือเป็นสัตว์เดรัจฉาน เมื่อสิ้นกรรมแล้ว ถ้าได้เกิดมาเป็นมนุษย์อีกจะได้รับโทษอย่างเบาคือ ฉิบหายทรัพย์ และเป็นคนล้มละลายสิ้นเนื้อประดาตัว ผู้นอกใจคู่ครองเป็นอาจิณ เมื่อจากโลกนี้ไปแล้วจะไปตกนรก ถ้าได้กลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก ก็จะต้องโทษอย่างเบาที่สุดคือ ถูกจองเวร ผู้ผิดศีลข้อสี่ คือมุสา นั้น เมื่อ

จากโลกนี้ จะไปตกนรก เป็นเปรตหรือเป็นสัตว์เดรัจฉาน และเมื่อสิ้นกรรมแล้วกลับมาเกิดเป็นมนุษย์
อีก จะต้องโทษอย่างเบาที่สุดคือ เป็นคนถูกกล่าวหาด้วยความเท็จต่างๆ ผู้ที่ชอบดื่มสุราเป็นประจำ
เมื่อจากโลกนี้ไป จะไปตกนรกเป็นเปรต เมื่อหมดกรรมก็จะกลับมาเกิดเป็นมนุษย์อีก เพื่อใช้กรรมใน
เมืองมนุษย์ต่อไป